

Begripvol of beleidsblind? Hoe de seculiere overheid kan leren omgaan met religieuze gemeenschappen

Een casestudy van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede

Scriptie ter verkrijging van de graad “Master of Arts” in de theologie
en religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Megan de Widt (S1103038)

Begeleidende docent: Dr. J.E. Castillo Guerra

Aantal woorden: 16.656

1 juni 2025

Radboud Universiteit Nijmegen

Verklaring van eigen werk

Hierbij verklaar en verzeker ik, Megan de Widt, dat voorliggend eindwerkstuk getiteld *Begripvol of beleidsblind? Hoe de seculiere overheid kan leren omgaan met religieuze gemeenschappen: Een casestudy van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede*, zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen dan die door mij zijn vermeld zijn gebruikt en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden.

Hengelo,

1 juni 2025

Inhoud

Voorpagina	
Verklaring van eigen werk	2
Inhoud	3
Samenvatting	5
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Onderzoekskader	6
1.3 Probleemstelling	8
1.4 Doelstelling	9
1.5 Vraagstelling	9
1.6 Onderzoeksstrategie	9
1.7 Methodologische verantwoording	10
1.8 Opbouw	14
2. Seculariteit en de overheid: van afstand tot dialoog	15
3. Samenwerken in Stadsdeel Zuid	22
4. Op weg naar cultuursensitief beleid	31
5. Conclusie en aanbevelingen	37
6. Reflectie	41
7. Bijlagen	42
7.1 Bijlagenlijst	42
Bijlage 1: Literatuurlijst	43
Bijlage 2: Topiclijst	45
Bijlage 3: Interviewvragen ambtenaren	46
Bijlage 4: Interviewvragen kerkbesturen	47

Samenvatting

De scriptie *Begripvol of beleidsblind? Hoe de seculiere overheid kan leren omgaan met religieuze gemeenschappen: Een casestudy van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede* onderzoekt de dynamiek tussen de seculiere overheid en religieuze diversiteit, aan de hand van een casestudy over samenwerking tussen een Syrisch-Orthodoxe gemeenschap en de gemeente Enschede. De theoretische invalshoek richt zich op seculariteit – gedefinieerd door José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas – en cultuursensitief werken. Door middel van literatuuronderzoek en interviews met gemeenteambtenaren en twee Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen in Stadsdeel Zuid, worden spanningen blootgelegd tussen een seculiere beleidspraktijk en religieus-culturele wensen voor eigen onderwijs en ouderenzorg. De scriptie laat zien dat succesvolle samenwerking vraagt om wederzijds begrip, culturele sensitiviteit en bewustzijn van seculiere aannames binnen de overheid.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Tijdens mijn stage bij de gemeente Enschede heb ik onderzoek gedaan naar de samenwerking tussen de gemeente en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid. Deze gemeenschap bestaat uit ongeveer 12.000 Suryoyo's (meervoud: Suryoye), waarvan 11.000 in Stadsdeel Zuid.¹ De gemeenschap is sterk religieus georiënteerd, en organiseert zich in Enschede Zuid via twee lokale kerkbesturen: de Sint Petrus en Paulus kerk en de Kuryakos kerk. Deze kerken fungeren niet alleen als geloofsinstelling, maar ook als een politiek en sociaal netwerk dat zich inzet voor welzijns- en zorgvoorzieningen binnen de eigen kring. Vanuit die rol hebben deze twee kerkbesturen herhaaldelijk de gemeente Enschede benaderd met de wens voor eigen voorzieningen, onder andere op het gebied van onderwijs of ouderenzorg.

De gemeente Enschede heeft als beleid om alle inwoners van reguliere voorzieningen te zien, en hecht veel waarde aan het uitgangspunt van 'begripvol samenleven'.² Dit verschil in benadering heeft geleid tot spanningen in de samenwerking, mede door wederzijds onbegrip, miscommunicatie en beperkte kennis over elkaars uitgangspunten en verwachtingen. Deze casus in Enschede laat zien dat samenwerking tussen de overheid en religieuze minderheden in de praktijk vraagt om meer dan alleen bestuurlijke afstemming, want ook onderliggende normen en waarden spelen een rol.

Deze scriptie plaatst de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in een bredere theoretische en maatschappelijke context. De nadruk ligt op hoe een seculiere overheid omgaat met religieuze minderheden in de samenleving. Daarbij staat het begrip seculariteit centraal: het proces waarbij religie aan invloed verliest in het publieke domein, maar nog steeds aanwezig is in het leven van burgers en maatschappelijke structuren. Deze studie laat zien hoe deze seculiere werkwijze doorwerkt in gemeentelijke omgangsvormen, verwachtingen en beleidspraktijken, en wat dit betekent voor de relatie met religieuze gemeenschappen zoals de Suryoye in Stadsdeel Zuid. De stage in Enschede dient als praktische illustratie binnen deze bredere filosofisch-maatschappelijke analyse.

1.2 Onderzoekskader

Dit onderzoek valt binnen het terrein van de theologie en religiewetenschappen.

1.2.1 Wetenschappelijke relevantie

Deze scriptie levert een bijdrage aan het wetenschappelijk debat over de rol van religie in seculiere samenlevingen, en in het bijzonder aan de manier waarop religieuze minderheden zich verhouden tot overheidsinstellingen. Terwijl denkers zoals José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas uitgebreid hebben nagedacht over seculariteit en de publieke rol van religie, blijft in veel wetenschappelijke literatuur onduidelijk hoe dit abstracte concept zich vertaalt naar de dagelijkse praktijk van lokaal bestuur. Wat betekent seculariteit bijvoorbeeld concreet voor een gemeenteambtenaar die moet samenwerken met een religieuze gemeenschap die zich sterk organiseert rondom kerkelijke structuren? Dit onderzoek slaat een brug tussen de theoretische inzichten van Casanova, Taylor en Habermas, en een concrete casus op lokaal

¹ Gespreksverslag met een ambtenaar van gemeente Enschede, ook wel de 'Suryoye-expert' genoemd

² Het uitgangspunt van 'begripvol samenleven' kwam naar voren tijdens het verkennende gesprek met een ambtenaar van het Stadsdeelmanagement. Alhoewel het niet is opgenomen in gemeentelijk beleid, vond ik het een goede omschrijving van hoe de gemeente Enschede haar inwoners benadert: iedereen is gelijk aan elkaar, geniet van dezelfde rechten en plichten, en wordt betrokken bij de samenleving.

niveau. Daarmee biedt de scriptie niet alleen een verdieping in het begrip seculariteit in de context van lokaal beleid, maar onderzoekt het ook de praktische gevolgen van seculiere beleidskaders voor religieuze minderheden. Dat maakt deze scriptie relevant voor zowel religiewetenschappers, bestuurskundigen als beleidsmakers.

Daarnaast draagt deze studie bij aan de wetenschappelijke discussie over cultuursensitief werken binnen seculiere instituties. In enkele studies wordt cultuursensitiviteit onderzocht in de zorg of het onderwijs, maar minder vaak in de context van gemeentelijke samenwerking met religieuze gemeenschappen. Door dit perspectief centraal te stellen, biedt het onderzoek nieuwe inzichten in hoe gemeenten hun neutraliteit kunnen combineren met religieuze diversiteit. Daarmee roept deze scriptie op om religie niet te negeren, maar actief mee te nemen in beleidsreflectie en praktijk.

1.2.2 Maatschappelijke relevantie

In een samenleving die steeds meer divers wordt, staat de vraag centraal hoe overheden omgaan met burgers van verschillende religieuze achtergronden. Nederland is de afgelopen decennia sterk gesecculariseerd, aangezien steeds minder mensen verbonden zijn aan een traditionele religie of kerkelijke gemeenschap. Uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar (on)geloof in internationaal perspectief bleek dat in 2018 meer dan de helft van de Nederlandse bevolking seculier was, ofwel niet religieus.³ Tegelijkertijd blijft religie een belangrijk aspect van identiteit voor velen – in het bijzonder voor migranten en minderheden.⁴ Juist in deze context raakt dit onderzoek aan een fundamentele maatschappelijke uitdaging: hoe kan een seculiere overheid effectief, gelijkwaardig en duurzaam samenwerken met religieuze gemeenschappen?

Nederland behoort tot de meest seculiere landen van Europa.⁵ Toch zijn religieuze groepen nog altijd zichtbaar in het publieke domein, en roept hun positie vragen op over erkenning, representatie en beleidsmatige omgang. De Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede vormt daarbij een treffend voorbeeld. Hoewel deze gemeenschap goed geworteld is in de stad, bestaan er spanningen tussen de gemeente en de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen over zaken zoals eigen onderwijs- en zorgvoorzieningen, verantwoordelijkheid en communicatie. Door deze casus te analyseren, laat de scriptie zien hoe abstracte begrippen als seculariteit en cultuursensitiviteit doorwerken op lokaal niveau.

Het is van groot belang om als gemeente ruimte te maken voor religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit in het beleid. Tegelijkertijd heerst er vaak verlegenheid binnen lokale overheden hoe hiermee om te gaan.⁶ Er bestaat geen eenduidige richtlijn over wat de scheiding tussen kerk en staat precies betekent in de dagelijkse praktijk van beleidsvorming. De roep om neutrale beleidskaders kan hierdoor leiden tot een blinde vlek voor de specifieke behoeften van religieuze minderheden.

Dit onderzoek draagt bij aan het dichten van de kloof tussen seculiere beleidskaders en religieuze belevingen in het publieke domein. Door enerzijds de religieuze logica van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap te analyseren en anderzijds de werkwijze van de gemeente Enschede bloot te leggen, ontstaat inzicht in waar de samenwerking spaak loopt. Dit is niet slechts een lokale kwestie: veel gemeenten worstelen met vergelijkbare vraagstukken rondom bijvoorbeeld islamitische of orthodox-joodse gemeenschappen. De bevindingen van dit

³ Joep de Hart, Pepijn van Houwelingen en Willem Huijnk, *Religie in een pluriforme samenleving: Diversiteit en verandering in beeld. Deel 3: Buiten kerk en moskee* (SCP, 2022), 11.

⁴ Risbo, *Tweeluik religie en publiek domein* (BZK en VNG, 2019), 22.

⁵ De Hart, Van Houwelingen en Huijnk, *Religie in een pluriforme samenleving*, 14.

⁶ Risbo, *Tweeluik*, 2.

onderzoek zijn daarmee breed toepasbaar en dragen bij aan kennisontwikkeling over samenwerking tussen de overheid en religieuze minderheden.

Bovendien raakt deze studie een bredere maatschappelijke discussie, namelijk de rol van religie in het publieke domein. In een tijd waarin individuele autonomie en immanente zingeving dominant zijn, is er behoefte aan nieuwe vormen van samenleven waarin ook ruimte is voor religieuze tradities.⁷ Dit onderzoek biedt niet alleen een kritische blik op het seculiere uitgangspunt van gemeentelijk beleid, maar reikt ook handvatten aan voor een inclusieve en cultuursensitieve behandeling van religieuze minderheden. Daarmee levert het een belangrijke bijdrage aan de actuele maatschappelijke en beleidsmatige discussie over religie en diversiteit.

1.3 Probleemstelling

1.3.1 Theorie

In Nederland wordt de verhouding tussen religie en overheid traditioneel vormgegeven vanuit het principe van scheiding tussen kerk en staat. Dat betekent dat de overheid zich terughoudend opstelt ten aanzien van religieuze inhoud, en religie vooral als een privézaak beschouwt. Tegelijkertijd is Nederland een pluralistische samenleving waarin religie voor een aanzienlijk deel van de bevolking nog steeds een belangrijke rol speelt – niet alleen in het persoonlijke leven, maar ook binnen gemeenschappen en sociale structuren. Vooral op lokaal niveau krijgen gemeenten steeds vaker te maken met religieuze organisaties die een actieve rol spelen in zorg, welzijn, integratie of ontmoeting.

Hierdoor ontstaat een spanningsveld: gemeenten worden geacht neutraal en universeel beleid te voeren, maar ontmoeten in de praktijk religieuze gemeenschappen die niet altijd passen binnen het standaardkader van beleidsvorming. Zoals het *Tweeluik religie en publiek domein* (2019) beschrijft, bevinden gemeenten zich in een voortdurende afweging tussen het borgen van neutraliteit enerzijds, en het zoeken naar partnerschappen met maatschappelijke organisaties – waaronder religieuze organisaties – anderzijds.⁸ Hoewel de wetgeving ruimte biedt voor samenwerking met religieuze partijen, is er binnen het lokale bestuur vaak handelingsverlegenheid: er bestaat onzekerheid over wat mag, wat kan, en wat passend is.⁹ Tegelijkertijd is er binnen veel gemeenten beperkte kennis over religieuze diversiteit en ontbreekt een structurele visie op hoe hiermee om te gaan.¹⁰

1.3.2 Beleidsprobleem in de praktijk

Een beleidsprobleem wordt omschreven als “het verschil tussen een maatstaf en een voorstelling van een bestaande of een verwachte situatie.”¹¹ Het gaat dus om een norm die niet overeenkomt met de feitelijke omstandigheden. Deze spanning wordt concreet zichtbaar in de casus van de gemeente Enschede, waar een grote Syrisch-Orthodoxe gemeenschap is gevestigd in Stadsdeel Zuid. Deze gemeenschap organiseert zich via kerkelijke structuren, die niet alleen religieuze maar ook politieke en sociale functies vervullen. De kerkbesturen hebben in het verleden meermaals bij de gemeente aangegeven dat zij voorzieningen wensen die beter aansluiten bij hun religieuze en culturele achtergrond, bijvoorbeeld op het gebied van ouderenzorg of onderwijs. De gemeente stelt daarentegen dat dergelijke vragen onder het

⁷ De Hart, Van Houwelingen en Huijnk, *Religie in een pluriforme samenleving*, 26-27.

⁸ Risbo, *Tweeluik*, 6-7.

⁹ Risbo, *Tweeluik*, 2.

¹⁰ Risbo, *Tweeluik*, 22, 41.

¹¹ Andries Hoogerwerf en Michiel Herweijer, *Overheidsbeleid: Een inleiding in de beleidswetenschap* (Wolters Kluwer Nederland, 2014), 53.

reguliere zorg- en welzijnsaanbod vallen, en hecht veel waarde aan het uitgangspunt van ‘begripvol samenleven’, waarbij aparte voorzieningen niet worden gestimuleerd. Wat hierbij opvalt, is dat de samenwerking tussen beide partijen regelmatig stroef verloopt, mede door misverstanden en een gebrek aan kennis over elkaars wereldbeeld en verwachtingen.

De casus in Enschede laat daarmee zien hoe de spanning tussen een seculier beleidskader en religieuze gemeenschappen zich in de praktijk ontvouwt. Het roept vragen op over hoe gemeenten kunnen samenwerken met religieuze minderheden op een manier die recht doet aan zowel het principe van neutraliteit als aan de culturele en spirituele behoeften van specifieke groepen. Deze scriptie wil bijdragen aan die discussie door deze casus te analyseren in het licht van bredere theoretische inzichten over seculariteit en de rol van religie in het publieke domein.

1.4 Doelstelling

Het doel van deze scriptie is om inzicht te bieden in hoe de seculiere werkwijze van de overheid – in het bijzonder op gemeentelijk niveau – de samenwerking met religieuze minderheden beïnvloedt. Door de casus van de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid te analyseren, wordt zichtbaar hoe spanningen en misverstanden ontstaan wanneer religieuze gemeenschappen andere verwachtingen hebben dan het universele beleid van een seculiere overheid. De bevindingen uit de casestudy kunnen een aanleiding zijn om de bredere relatie tussen de overheid en religieuze diversiteit te overwegen. Deze scriptie beoogt een bijdrage te leveren aan een beter begrip van de rol van religie binnen lokaal beleid, en handvatten te bieden voor een meer effectieve, inclusieve en cultuursensitieve samenwerking tussen de overheid en religieuze gemeenschappen.

1.5 Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag van deze scriptie luidt:

Hoe beïnvloedt de seculiere benadering van de gemeente Enschede de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid, en welke rol speelt cultuursensitief werken hierin?

Deze hoofdvraag zal worden uitgewerkt in drie deelvragen:

- (1) Hoe wordt de verhouding tussen religie en een seculiere overheid verklaard, vanuit de theoretische inzichten van Casanova, Taylor en Habermas?
- (2) Hoe verloopt de huidige samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel-Zuid, en welke uitdagingen en kansen doen zich voor?
- (3) Hoe kan cultuursensitief werken – in samenhang met de theorieën over seculariteit en religie – bijdragen aan meer wederzijds begrip tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap?

1.6 Onderzoeksstrategie

Om de centrale vraag van deze scriptie te beantwoorden, is gekozen voor een diepgaande kwalitatieve casestudy. De samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid vormt hierin het praktijkvoorbeeld. Door middel van literatuuronderzoek en semigestructureerde interviews met ambtenaren en kerkelijke vertegenwoordigers, wordt inzicht verkregen in zowel de theoretische als praktische spanningen tussen kerk en staat. Deze strategie maakt het mogelijk om theorie en praktijk met elkaar te verbinden om zo tot een duurzame, effectieve samenwerking te komen.

1.7 Methodologische verantwoording

Deze scriptie is voortgekomen uit een praktijkstage bij de gemeente Enschede, waarbij onderzoek is gedaan naar de samenwerking tussen de gemeente en twee Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen in Stadsdeel Zuid. Het onderzoek kent daarmee een dubbele insteek: enerzijds een praktijkgericht onderdeel, gericht op het formuleren van een beleidsadvies voor de gemeente Enschede; anderzijds een theoretisch-wetenschappelijk component in de vorm van een scriptie binnen de masteropleiding Religie en Beleid. Hoewel beide onderdelen op dezelfde casus gebaseerd zijn, verschillen ze in benadering, doel en methodologie. In deze paragraaf wordt toegelicht hoe het onderzoek is opgebouwd, welke methoden zijn gebruikt, hoe de data zijn verzameld en geanalyseerd, en hoe theorie en praktijk met elkaar zijn verbonden.

1.7.1 Onderzoek in Enschede

De gemeente Enschede is een multiculturele stad waarin een groot aantal nationaliteiten vertegenwoordigd is. Enschede telt 161.738 inwoners met 160 diverse nationaliteiten.¹² In Stadsdeel Zuid bevindt zich een omvangrijke Syrisch-Orthodoxe gemeenschap met 11.000 leden.¹³ Deze scriptie is gebaseerd op een stageonderzoek bij de gemeente Enschede, dat liep vanaf 27 januari 2025 tot en met 12 juni 2025. De stage vormt de basis voor een casestudy, waarbij wordt ingezoomd op de samenwerking tussen de gemeente Enschede en twee Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen in Stadsdeel Zuid.

Een casestudy is een type onderzoek waarbij men streeft naar een diepgaand en samenhangend begrip van een specifieke objecten.¹⁴ In dit geval gaat het om de relatie tussen het bestuurlijke object ‘gemeenteambtenaren die belast zijn met de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap’ en het religieuze object ‘de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid’. Deze casestudy omvat negen interviews, die dienen als afzonderlijke onderzoekseenheden, oftewel cases.¹⁵ Het onderzoek richt zich op de wederzijdse percepties van deze samenwerking, brengt knelpunten en veronderstellingen in kaart en beoogt handvatten te bieden voor hoe de gemeente Enschede kan omgaan met verwachtingen vanuit de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. Zowel de perspectieven van gemeenteambtenaren als vertegenwoordigers van de twee kerkbesturen worden belicht. Vanwege de behoefte om de opvattingen en ervaringen van de respondenten te begrijpen en met elkaar te vergelijken, is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode.¹⁶ Een voordeel van het gebruik van een casestudy is dat het een rijk en volledig beeld kan geven van de onderzochte situatie. Een beperking is echter dat de uitkomsten doorgaans minder generaliseerbaar zijn naar andere contexten.¹⁷ In plaats van breed toepasbare conclusies, ligt de wetenschappelijke waarde vooral in verdiepend onderzoek.¹⁸

¹² “Hoeveel mensen wonen in mijn gemeente?” Inwoners per gemeente, CBS, effectief sinds 22 november 2024, geraadpleegd op 29 april 2025, <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/regionaal/inwoners>, “Internationale samenwerking,” Gemeente Enschede, geraadpleegd op 29 april 2025, <https://www.enschede.nl/internationale-samenwerking>.

¹³ Gespreksverslag met een ambtenaar van gemeente Enschede, ook wel de ‘Suryoye-expert’ genoemd

¹⁴ Piet Verschuren en Hans Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek* (Boom uitgevers Amsterdam, 2021), 177.

¹⁵ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 178.

¹⁶ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 178.

¹⁷ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 185-186.

¹⁸ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 178.

1.7.2 De gefundeerde theoriebenadering in de scriptie

In deze scriptie worden de casus Enschede en de gefundeerde theoriebenadering met elkaar verbonden. Deze onderzoeksmethode zorgt ervoor dat de onderzoeker de bestaande kennis van het onderwerp loslaat. De benadering richt zich op het systematisch analyseren van waargenomen verschijnselen en het leggen van verbanden tussen deze bevindingen om zo tot nieuwe theoretische inzichten te komen. Kenmerkend voor de gefundeerde theoriebenadering zijn onder andere de focus op theorievorming, het zoeken naar verklaringen en een verkennende houding van de onderzoeker. Het onderzoek vindt plaats in de praktijk, waarbij kwalitatieve methoden worden gebruikt. De werkwijze is inductief: op basis van concrete bevindingen uit het veld wordt er gezocht naar onderliggende verklaringen in wetenschappelijke theorieën. Een belangrijk element hierin is het voortdurend vergelijken van nieuwe inzichten met eerdere bevindingen, en het gebruik van *sensitizing concepts*, ofwel richtinggevende begrippen die helpen om betekenis te geven aan het onderzochte.¹⁹

Een ander kenmerk van deze methode is het cyclische karakter van het onderzoek: wanneer een mogelijke verklaring of theorie wordt ontdekt, keert de onderzoeker terug naar eerder verzameld materiaal – zoals interviewdata – om met dit nieuwe perspectief extra verdieping te zoeken.²⁰ Het voordeel van deze manier van werken is dat de uiteindelijke theorie voortkomt uit de praktijk zelf. Zo ontstaat een diepgaand en geïntegreerd beeld van complexe situaties, zoals ook in deze scriptie gebeurt met de analyse van de uitdagingen in de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap.²¹

1.7.3 Onderzoeksmateriaal

Zowel het stageonderzoek in Enschede als deze scriptie maken gebruik van een combinatie van bureauonderzoek en interviews om inzicht te krijgen in de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid. In beide gevallen dienen vakliteratuur en secundaire literatuur, en gesprekken en interviews met betrokkenen als belangrijk bronmateriaal voor het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag.

1.7.3.1 Bureauonderzoek

In dit onderzoek is gekozen voor bureauonderzoek als belangrijke methode om inzicht te krijgen in zowel de theoretische als maatschappelijke achtergrond van het onderwerp. Bureauonderzoek verwijst naar het gebruik van reeds bestaand materiaal dat door anderen is geproduceerd, zoals boeken, rapporten en wetenschappelijke artikelen. Deze vorm van onderzoek bestaat doorgaans uit twee onderdelen: literatuuronderzoek en secundair onderzoek. Bij literatuuronderzoek wordt uitsluitend gebruikgemaakt van bestaande vakliteratuur om concepten en begrippen te verduidelijken. Secundair onderzoek houdt in dat eerder verzamelde gegevens opnieuw worden geanalyseerd, maar dan vanuit een andere invalshoek of met een ander doel voor ogen.²² Beide vormen zijn essentieel gebleken voor het ontwikkelen van theoretische kaders, het verhelderen van kernbegrippen en het structureren van het empirische gedeelte van deze studie.²³

Tijdens het stageonderzoek bij de gemeente Enschede is uitgebreid literatuuronderzoek gedaan naar de geschiedenis van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap, met speciale aandacht voor hun

¹⁹ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 188-191.

²⁰ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 192.

²¹ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 196.

²² Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 197-199.

²³ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 221.

migratieachtergrond en de invloed van het Nederlandse integratiebeleid in de jaren 1960 tot en met 1980. Deze informatie biedt belangrijke context om de huidige positionering van de gemeenschap te begrijpen, inclusief de wens voor eigen voorzieningen zoals onderwijs en ouderenzorg. Er is gebruik gemaakt van literatuur afkomstig uit het gemeentearchief en de Bibliotheek Enschede. Ook online databases zoals Google Scholar en de Universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit Nijmegen zijn geraadpleegd. Relevante zoektermen die zijn gebruikt: ‘Suryoye’, ‘Syrisch-Orthodoxen in Nederland’, ‘religieuze identiteit Suryoye’, en ‘integratiebeleid Nederland jaren ‘70’. Daarnaast is er in de stageperiode ook literatuur verzameld over cultuursensitief werken, omdat deze theorie richting geeft aan het opstellen van een beleidsadvies voor de gemeente Enschede.

Voor de scriptie is eveneens gekozen voor literatuuronderzoek met een meer theoretische insteek. In het tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het concept seculariteit en de betekenis ervan in moderne samenlevingen in samenhang met religie. Hierbij zijn toonaangevende denkers als José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas betrokken. De kernliteratuur bestaat uit academische artikelen en boeken, geraadpleegd via wetenschappelijke databanken en via de Bibliotheek Hengelo. Bij het verzamelen van bronnen is gezocht op zoektermen zoals ‘seculariteit’, ‘Casanova secularisme’, ‘Charles Taylor A Secular Age’, en ‘post-seculiere samenleving Habermas’.

Het derde hoofdstuk van de scriptie richt zich op het belang van samenwerking tussen gemeenten en religieuze gemeenschappen. Hiervoor is een publicatie van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) geraadpleegd, evenals het handboek *Overheidsbeleid* van Andries Hoogerwerf en Michiel Herweijer, waarin samenwerking binnen beleidscontexten uitgebreid wordt besproken. Tot slot behandelt het vierde hoofdstuk literatuur over cultuursensitief werken. Er is onder andere gebruik gemaakt van rapporten van Pharos en Movisie; zij bieden praktische handvatten en theorieën voor het omgaan met culturele diversiteit in beleidspraktijken. Deze inzichten zijn van belang om de rol van de gemeente in de omgang met religieuze minderheden te analyseren en te beoordelen of cultuursensitief werken bijdraagt aan een effectieve samenwerking.

Door deze combinatie van vakliteratuur en secundair onderzoek is geprobeerd om een goed gefundeerd beeld te schetsen van zowel de casus in Enschede als de bredere theoretische en beleidsmatige context waarin zij zich afspeelt.

1.7.3.2 Interviews

Voorafgaand aan het afnemen van de interviews zijn drie verkennende gesprekken gevoerd om de context en complexiteit van de situatie in Enschede beter te begrijpen. Deze oriënterende gesprekken vonden plaats met twee ambtenaren van de gemeente Enschede die nauw betrokken zijn bij de doelgroep, en met een hoogleraar die gespecialiseerd is in het christendom in het Midden-Oosten. Het gesprek met de hoogleraar hielp om de historische en religieuze achtergrond van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap beter te begrijpen, en een inzicht te krijgen in de veronderstelling dat de gemeenschap ‘gesloten’ zou zijn. Eén van de ambtenaren werkt bij het Stadsdeelmanagement van Enschede; de andere ambtenaar is een expert op het gebied van bijzondere doelgroepen binnen de gemeente, waaronder de Suryoye. Deze twee gemeenteambtenaren vervullen sleutelfuncties in het contact met de gemeenschap, en konden op basis van hun eigen ervaringen waardevolle input geven voor de verdere uitwerking van het onderzoek. Op basis van de gesprekken heb ik een topiclijst opgesteld met potentiële respondenten en inhoudelijke thema’s die in de interviews aan bod moesten komen.²⁴ De

²⁴ Bijlage 2: Topiclijst

topiclijst werd uiteindelijk uitgewerkt in twee semigestructureerde vragenlijsten: één gericht op gemeenteambtenaren en één op de bestuursleden van de twee Syrisch-Orthodoxe kerken in Stadsdeel Zuid.²⁵ Deze tweedeling was nodig omdat beide partijen vanuit een andere positie, met een ander perspectief betrokken zijn bij de samenwerking.

Er zijn negen interviews afgenomen in de periode van januari tot juni 2025, tijdens de stage bij de gemeente Enschede. Voor het gemeentelijke perspectief zijn vijf ambtenaren benaderd die (in)direct betrokken zijn bij de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. Zij vertegenwoordigen een breed perspectief van de gemeente, aangezien zowel beleidsambtenaren als ambtenaren van het Stadsdeelmanagement zijn geïnterviewd. Het Stadsdeelmanagement vormt dé schakel tussen de beleidskant en de uitvoering van de gemeente, en staat dicht bij de inwoners zelf. Voor het perspectief van de Suryoye gemeenschap is gekozen om in gesprek te gaan met vier bestuursleden van de Syrisch-Orthodoxe kerken in Stadsdeel Zuid: de Sint Petrus en Paulus kerk en de Kuryakos kerk. Deze keuze is bewust gemaakt, omdat de kerken geografisch gevestigd zijn in het hart van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede. Allereerst zijn twee bestuursleden van de Kuryakos kerk, en één bestuurslid van de Sint Petrus en Paulus kerk gehoord. Uiteindelijk is besloten om nog een bestuurslid van de Kuryakos kerk te spreken, aangezien deze respondent werkzaam is bij een andere gemeente, en ervaring heeft met cultuursensitief werken. Door beide kerkbesturen te spreken, konden brede inzichten worden verkregen van hoe de gemeenschap aankijkt tegen haar relatie met de gemeente. De kerkbestuursleden zijn bovendien belangrijke vertegenwoordigers van de gemeenschap, en fungeren vaak als eerste aanspreekpunt richting overheidsinstanties. Hun visie op samenwerking, culturele identiteit en wensen voor de toekomst vormt dan ook een waardevolle aanvulling op de inzichten vanuit de gemeente.

Deze zorgvuldig gekozen samenstelling van respondenten maakt het mogelijk om de samenwerking tussen de seculiere overheid en een religieuze minderheidsgemeenschap vanuit meerdere perspectieven te analyseren. De gegevens uit deze interviews vormen een belangrijke empirische basis voor de reflectie op het gemeentelijk handelen en voor het uiteindelijke beleidsadvies dat geschreven wordt in opdracht van de stage.

1.7.3.3 Coderen

De interviews zijn geanalyseerd met behulp van het programma Atlas.ti. Omdat het onderzoek gebaseerd is op gesprekken met respondenten, was het belangrijk om deze interviews eerst te transcriberen: de audiobestanden zijn omgezet naar tekst, zodat de inhoud systematisch geanalyseerd kon worden. Om structuur aan te brengen in de vaak uitgebreide en verhalende teksten, is gebruik gemaakt van codering. Coderen is een methode waarbij je stukjes tekst voorziet van labels (codes) die aangeven waar het fragment inhoudelijk over gaat. Zo ontstaat er overzicht in de data en kun je makkelijker verbanden leggen tussen verschillende uitspraken en thema's. Het coderen begon met een open codering. In deze fase zijn de transcripten gelezen zonder vooraf vaststaande categorieën, waarbij op basis van de inhoud codes zijn toegekend aan relevante passages. Hierdoor ontstond een rijk palet aan codes die direct uit de data voortkwamen. In de tweede fase werd overgegaan naar axiale codering. Hierbij zijn de eerder gevormde codes gegroepeerd in bredere concepten en categorieën, zoals 'ervaring van de samenwerking' en 'seculariteit'. Er werd gekeken naar onderlinge relaties tussen codes, en naar mogelijke verklaringen of patronen in wat respondenten hebben verteld.²⁶ Dit gaf meer inzicht in de structuur en betekenis van de informatie die is verzameld. De open codes en de

²⁵ Bijlage 3: Interviewvragen ambtenaren,

Bijlage 4: Interviewvragen kerkbesturen

²⁶ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 192-194.

codegroepen staan geschematiseerd in de bijlagen. Het aantal keer dat de open codes besproken zijn tijdens de interviews is tevens genoteerd.²⁷ Tot slot is een begin gemaakt met selectieve codering. In deze fase worden de belangrijkste concepten samengebracht in één centrale lijn of rode draad. Het doel hiervan is om tot een beginnende theorievorming te komen.²⁸ Daarbij is ook geprobeerd om de bevindingen te koppelen aan bestaande theorieën op het gebied van seculariteit, samenwerking en cultuursensitief werken. Deze stapsgewijze aanpak zorgt ervoor dat de analyse niet alleen grondig is uitgevoerd, maar ook betekenisvolle verbanden oplevert tussen de praktijk in Enschede en de theoretische kaders die in deze scriptie worden besproken.

1.8 Opbouw

De scriptie is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk één wordt de theoretische basis gelegd voor het onderzoek. Hierin staat het begrip seculariteit centraal, evenals de manier waarop verschillende denkers – waaronder José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas – de relatie tussen religie en een seculiere overheid duiden. Ook wordt in dit hoofdstuk kort toegelicht waarom deze scriptie zich richt op het begrip *secularisatie*, in plaats van het bredere secularisme of het politieke secularisme. In hoofdstuk twee wordt de casus van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede uiteengezet. Dit hoofdstuk bevat een analyse van de lokale situatie, gebaseerd op deskresearch en interviews met zowel gemeentelijke ambtenaren als Syrisch-Orthodoxe bestuursleden van twee kerken in Stadsdeel Zuid. Aan de hand hiervan wordt duidelijk hoe de samenwerking tussen beide partijen vorm krijgt en waar knelpunten optreden. In hoofdstuk drie wordt verkend hoe cultuursensitief werken vanuit beleidsperspectief kan bijdragen aan een duurzame, effectieve samenwerking tussen seculiere overheden en religieuze gemeenschappen. In dit hoofdstuk wordt literatuur over diversiteitsgevoelig bestuur besproken. Deze inzichten worden gekoppeld aan de lessen uit de casus van gemeente Enschede. In de conclusie wordt teruggeblikt op de hoofd- en deelvragen, worden de belangrijkste bevindingen samengevat, en wordt gereflecteerd op de betekenis van deze casus voor gemeenten in Nederland. Tot slot worden suggesties gedaan voor vervolgonderzoek en voor praktische toepassing van de inzichten in gemeentelijk beleid.

²⁷ Bijlage 5: Codes Atlas.ti

²⁸ Verschuren en Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, 194-195.

2. Seculariteit en de overheid: van afstand tot dialoog

In dit hoofdstuk staat de deelvraag centraal: Hoe wordt de verhouding tussen religie en een seculiere overheid verklaard, vanuit de theoretische inzichten van Casanova, Taylor en Habermas? Het hoofdstuk zal gaan over hoe de verhouding tussen religie en een seculiere overheid kan worden begrepen vanuit een theoretisch perspectief. Hoewel religie in veel westerse landen terrein heeft verloren in het publieke domein, blijft zij maatschappelijk en politiek van betekenis. De vraag is dan ook hoe een overheid die zichzelf als seculier beschouwt, omgaat met religieuze minderheidsgroepen en hun rol in de samenleving. In veel westerse samenlevingen, waaronder Nederland, wordt deze verhouding gestructureerd door de principes van scheiding tussen kerk en staat en neutraliteit. Deze principes zijn bedoeld om de vrijheid van godsdienst te waarborgen en voorkeursbehandeling van bepaalde religies te voorkomen. Tegelijkertijd roepen zij vragen op over hoe een seculiere overheid in de praktijk omgaat met religieuze gemeenschappen en hun maatschappelijke rol.

Om dit spanningsveld te begrijpen, wordt in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk kort stilgestaan bij de begrippen *scheiding van kerk en staat* en *neutraliteit van de overheid*. Vervolgens worden drie belangrijke denkers besproken: José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas. Casanova biedt met zijn onderscheid tussen het seculiere, secularisatie en secularisme een nuttig kader om de positie van religie in moderne staten te duiden. Taylor gaat in op de veranderde condities van geloof in een seculiere tijd, terwijl Habermas het belang benadrukt van wederzijds begrip tussen religieuze en seculiere burgers in wat hij een post-seculiere samenleving noemt. De inzichten van deze denkers bieden een theoretisch fundament voor de casus in Enschede, waarin de relatie tussen een seculiere gemeente en een religieuze minderheid Syrisch-Orthodoxen centraal staat.

2.1 Scheiding en neutraliteit

De scheiding van kerk en staat is sinds 1848 een belangrijk erkend uitgangspunt in de Nederlandse democratische rechtsstaat, ook al is het niet letterlijk in de Grondwet opgenomen.²⁹ Het wordt gezien als een ongeschreven rechtsbeginsel, dat indirect voortvloeit uit het gelijkheidsbeginsel en de godsdienstvrijheid van de Grondwet.³⁰ De kern van dit beginsel is dat de kerk en de overheid zich niet met elkaars kernzaken mogen bemoeien. De staat heeft geen zeggenschap over de interne religieuze organisatie van kerken, en religieuze organisaties mogen zich niet formeel mengen in politieke besluitvorming.³¹ Toch betekent dit niet dat er geen enkele vorm van samenwerking of steun mogelijk is. Zo mag de overheid maatschappelijke activiteiten van religieuze organisaties wél ondersteunen, zolang het niet om kerntaken van religie gaat, zoals een eredienst. Denk bijvoorbeeld aan het subsidiëren van

²⁹ Wibren van der Burg, *Het ideaal van de neutrale staat: Inclusieve, exclusieve en compenserende visies op godsdienst en cultuur* (Boom Juridische uitgevers, 2009), 9.

³⁰ Risbo, *Tweeluik*, 6,

Artikel 1 Grondwet luidt: ‘Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.’

Artikel 6 Grondwet luidt: ‘1. Ieder heeft het recht zijn eigen godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

2. De wet kan ter zake van de uitoefening van dit recht buiten gebouwen en besloten plaatsen regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.’

³¹ Sophie van Bijsterveld, “Scheiding van kerk en staat: een klassieke norm in een moderne tijd,” in *Geloven in het publieke domein: Verkenningen van een dubbele transformatie*, W.B.H.J. van de Donk, A.P. Jonkers, G.J. Kronjee en R.J.J.M. Plum (Amsterdam University Press, 2006), 248.

welzijnswerk, monumentenonderhoud, of geestelijke verzorging in gevangenissen.³² Elke vorm van ondersteuning moet goed onderbouwd worden en mag geen voorkeur voor een bepaalde religie uitdrukken.

De overheid moet zich in de verhouding tussen kerk en staat neutraal opstellen. Neutraliteit betekent hier niet dat religie uit het publieke leven geweerd moet worden, maar dat de overheid iedere religie gelijk behandelt. Het gaat dus niet simpelweg over de afwezigheid van religie, maar een specifieke ordening van de publieke ruimte die vaak de dominante culturele normen weerspiegelt.³³ Het begrip neutraliteit hangt sterk samen met het scheidingsbeginsel. Waar de scheiding vooral gaat over het afzonderlijk functioneren van kerk en staat als instellingen – dus dat ze zich niet met elkaars interne zaken bemoeien – gaat neutraliteit over hoe de overheid omgaat met religie in haar beleid en organisatie. Neutraliteit betekent bijvoorbeeld dat de overheid beleid maakt zonder religieuze inhoud, en dat ze beslissingen neemt zonder religieuze voorkeur of afwijzing.³⁴ Het vraagt van de overheid om professioneel en onpartijdig te zijn en om beleid te maken dat voor iedereen werkt, ongeacht iemands geloof of overtuiging. Dat maakt neutraliteit een bredere en diepgaande norm dan alleen de scheiding tussen kerk en staat.

Zoals Pierik en Van der Burg betogen, kan neutraliteit worden verdeeld in verschillende interpretaties, zoals exclusieve neutraliteit, inclusieve neutraliteit en compenserende neutraliteit. In Nederland zijn zowel inclusieve als compenserende neutraliteit van toepassing, terwijl exclusieve neutraliteit totaal niet gangbaar is. Bij exclusieve neutraliteit wordt gestreefd naar een *hands-off*-benadering, waarbij religieuze en culturele uitingen volledig worden uitgesloten uit de publieke sfeer. Inclusieve neutraliteit daarentegen erkent dat religieuze en culturele uitingen een integraal onderdeel zijn van iemands identiteit en dat deze niet volledig buiten de publieke sfeer kunnen worden gehouden zonder een deel van die identiteit te ontkennen.³⁵ Wanneer bepaalde religieuze groepen structureel worden achtergesteld, kan de overheid ervoor kiezen om hen tijdelijk extra ondersteuning te geven om gelijkwaardigheid te bevorderen. Er is dan sprake van compenserende neutraliteit.³⁶

2.2 José Casanova

Gezien de titel is het wellicht belangrijk om kort te benoemen wat seculariteit inhoudt. Hoewel het een begrip is zonder eenduidige betekenis, wordt het in deze scriptie omschreven als een overkoepelende term voor het seculiere, secularisatie en secularisme. Het is een neutrale term die alles onderschrijft wat niet-religieus is.³⁷ De socioloog José Casanova maakt vervolgens een duidelijk onderscheid tussen het seculiere, secularisatie en secularisme. Het seculiere verwijst naar alles wat als niet-religieus wordt gezien. Het is een manier om in onze huidige moderne wereld onderscheid te maken tussen religieuze en niet-religieuze sferen. De betekenis van ‘het seculiere’ verschilt echter per samenleving: wat in Nederland als neutraal geldt, wordt in bijvoorbeeld Frankrijk of de VS anders ingevuld.

Secularisatie verwijst naar het historische en maatschappelijke proces waarin religie haar centrale positie in het publieke leven verliest. Denk hierbij aan de scheiding tussen kerk en staat, of het feit dat religie haar invloed verliest op het onderwijs, de zorg of de politiek. Dit

³² Trees Pels, *Wat zijn, gezien de scheiding tussen kerk en staat, de marges voor contact tussen gemeenten en religieuze organisaties?* (Verwey-Jonker Instituut, 2019), 6.

³³ Monique Scheer, Birgitte Schepelern Johansen en Nadia Fadil, *Secular Bodies, Affects and Emotions: European Configurations* (Bloomsbury Academic, 2020), 5.

³⁴ Van der Burg, *Het ideaal van de neutrale staat*, 10.

³⁵ Roland Pierik en Wibren van der Burg, “What Is Neutrality?” *Ratio Juris* 27, n. 4 (2014): 498-500, <https://doi.org/10.1111/raju.12057>.

³⁶ Van der Burg, *Het ideaal van de neutrale staat*, 33.

³⁷ Isabella Kasselstrand, “Secularism in Relation to Secularity and Secularization: A Commentary on Berlinerblau’s Secularism: The Basics,” *Secular Studies* 5, n. 1 (2023): 29-30, <https://doi.org/10.1163/25892525-bja10040>.

proces van secularisatie is vooral in West-Europa zichtbaar geweest, maar Casanova wijst erop dat deze ontwikkeling niet universeel is. Zo is bijvoorbeeld de meerderheid van de bevolking van de Verenigde Staten religieus.³⁸

Tot slot is secularisme een ideologie of wereldbeeld waarin religie en de staat bewust van elkaar worden gescheiden.³⁹ Hier speelt secularisme een rol in hoe beleid wordt vormgegeven – vaak impliciet, bijvoorbeeld in het idee dat religie tot het privéleven van mensen behoort.

De politieke ideologie van secularisme houdt in dat sterk gesecculariseerde samenlevingen, met name in West-Europa, een diepgeworteld negatief beeld van religie hebben. Volgens Casanova beschouwen veel Europeanen religie als iets dat ‘intolerantie’ en ‘conflict’ veroorzaakt — een overtuiging die niet altijd gebaseerd is op feitelijke historische ervaringen, maar eerder op een cultureel construct.⁴⁰ Casanova benadrukt dat deze negatieve kijk op religie kan voortkomen uit een selectief geheugen. Terwijl de gewelddadigste conflicten van de 20e eeuw — zoals de wereldoorlogen, het nazisme, en het communisme — het gevolg waren van seculiere ideologieën, verwijzen Europeanen liever naar de religieuze oorlogen van de vroegmoderne tijd als verklaring voor hedendaags geweld.⁴¹ Religie wordt zo afgeschilderd als iets premoderns, iets dat modern Europa achter zich heeft gelaten. Het idee dat seculariteit synoniem is aan tolerantie, en religie aan conflict, fungeert volgens Casanova als een zelfbevestigende legitimering van de seculiere orde.

In deze studie ligt de nadruk op het begrip secularisatie. Hoewel het seculiere – als aanduiding van niet-religieuze domeinen zoals de overheid – en secularisme – als ideologie over scheiding tussen kerk en staat – zeker een rol spelen, vormt secularisatie met meest relevante analysekader. Secularisatie verwijst naar het maatschappelijke en historische proces waarin religie steeds meer is teruggedrongen uit het publieke domein. Het is deze geleidelijke vlucht van religie uit andere levenssferen, zoals de politiek en maatschappelijke instellingen, die centraal staan in het spanningsveld dat in deze studie wordt onderzocht.

De casus over de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid, speelt zich af binnen een context waarin religieuze oriëntaties niet of nauwelijks zichtbaar of vanzelfsprekend zijn in het beleid en bestuur. Tegelijkertijd speelt religie juist een centrale rol binnen de gemeenschap zelf:

*“Wat wij hebben is de kerk. De kerk maakt onderdeel uit van onze identiteit. Het bindt mensen.”*⁴² (Sint Petrus en Paulus kerk)

*“Voor Syrisch-Orthodoxe christenen is de kerk onze identiteit en religie tegelijk. Het is met elkaar onlosmakelijk verbonden. Dit is heel belangrijk voor ons.”*⁴³ (Kuryakos kerk)

Dit zorgt voor wrijving: waar de gemeente vanuit een grotendeels seculier perspectief opereert, leeft binnen de gemeenschap een sterke religieuze identiteit die ook doorwerkt in sociale organisatie en verwachtingen. Door het onderzoek in te bedden in het begrip secularisatie, wordt zichtbaar hoe deze context vormgeeft aan de wederzijdse percepties en communicatie tussen beide partijen.

³⁸ José Casanova, “The Secular and Secularisms,” *Social research: an international quarterly of politica land social science* 76, n. 4 (2009): 1049-1050, <https://doi.org/10.1353/sor.2009.0064>.

³⁹ Casanova, “The Secular,” 1051.

⁴⁰ Casanova, “The Secular,” 1058.

⁴¹ Casanova, “The Secular,” 1060.

⁴² Interviewtranscript kerkbestuurslid Sint Petrus en Paulus kerk

⁴³ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

Ten slotte is het belangrijk om de ideologie van secularisme mee te nemen in deze studie. Voor dit onderzoek is deze analyse relevant omdat het laat zien hoe diep bepaalde seculiere aannames over religie ingebed kunnen zijn in beleid en publieke opinie. Zelfs wanneer een overheid zichzelf neutraal noemt, kunnen er impliciete opvattingen meespelen die religie eerder als last dan als legitiem onderdeel van de samenleving zien.

2.3 Charles Taylor

In zijn boek *A Secular Age* onderzoekt filosoof Charles Taylor hoe het komt dat het geloof in God in onze huidige moderne tijd niet langer vanzelfsprekend is. Waar religie vroeger een centrale plaats innam in vrijwel alle aspecten van het leven, is het tegenwoordig slechts één van de vele mogelijke overtuigingen. Taylor benadrukt dat het verschil tussen vroeger en nu niet zozeer zit in het aantal mensen dat gelooft, maar meer in de manier waarop mensen geloven. De omstandigheden en denkkaders die geloof mogelijk maken, zijn fundamenteel veranderd.⁴⁴ Aan het begin van zijn boek introduceert Taylor drie verschillende betekenissen van het begrip secularisatie. De eerste betekenis betreft het formele onderscheid tussen kerk en staat: in deze opvatting zijn religie en politieke instituties strikt van elkaar gescheiden. Hierbij mag de staat niet aan religie verbonden worden.⁴⁵ De tweede invulling van secularisatie heeft betrekking op de afname van religieuze betrokkenheid, zoals minder kerkgang of het verdwijnen van religie uit het publieke domein. De derde betekenis, en volgens Taylor de meest belangrijke betekenis, draait om een verandering in de voorwaarden waaronder geloof überhaupt mogelijk is. In onze tijd is het heel normaal om een leven te leiden zonder religieuze overtuigingen, terwijl dit in de vijftiende of zestiende eeuw nauwelijks voorstelbaar was.⁴⁶ In veel westerse samenlevingen is het bestaan van God één van de vele opties, in plaats van een vanzelfsprekendheid.

Deze ontwikkeling hangt nauw samen met wat Taylor beschrijft als het “immanent frame”: een cultureel referentiekader waarin mensen betekenis geven aan hun leven zonder daarbij uit te gaan van iets bovennatuurlijks of goddelijks.⁴⁷ Binnen dit kader wordt zingeving gezocht in het hier en nu, het aardse leven, en wordt de werkelijkheid verklaard met behulp van rede, wetenschap en menselijke autonomie. Toch betekent dit niet dat het immanente kader altijd volledig ‘gesloten’ is. Sommige mensen ervaren juist binnen dit wereldbeeld nog ruimte voor religieuze beleving. Anderen sluiten zich daarentegen expliciet af van alles wat buiten de tastbare werkelijkheid valt.⁴⁸

Wat de analyse van Charles Taylor zo krachtig maakt, is dat hij laat zien hoe tegenstrijdig en gelaagd onze tijd is. Volgens hem leven we niet in een tijd waarin religie simpelweg verdwijnt, maar in een periode waarin religie continu geconfronteerd wordt met andere manieren van denken en leven. Die botsing tussen religieuze overtuigingen en meer seculiere wereldbeelden zorgt voor “cross pressures”.⁴⁹ Daarmee bedoelt hij de innerlijke spanningen die mensen ervaren: ze voelen zich soms aangetrokken tot het geloof, maar ook tot een wereldbeeld dat draait om logica en wetenschap. Zelfs mensen die zichzelf duidelijk identificeren als ‘gelovig’ of ‘ongelovig’, kunnen toch twijfelen of zich ergens tussenin voelen zweven. Toch is het

⁴⁴ Charles Taylor, *A Secular Age* (The Belknap Press of Harvard University Press, 2007), 3.

⁴⁵ Judith Butler, Jürgen Habermas, Charles Taylor en Cornel West, *De kracht van religie in de openbare sfeer: Geredigeerd door en met een inleiding van Eduardo Mendieta en Jonathan VanAntwerpen* (Klement/Pelckmans, 2014), 51.

⁴⁶ Taylor, *A Secular Age*, 203.

⁴⁷ Taylor, *A Secular Age*, 542-543.

⁴⁸ Taylor, *A Secular Age*, 549-555.

⁴⁹ Taylor, *A Secular Age*, 595-599.

belangrijk dat religie niet als bedreiging wordt gezien, maar juist een manier om het gesprek aan te gaan met elkaar.⁵⁰

Taylor verzet zich tegen de klassieke gedachte dat religie verdwijnt naarmate samenlevingen moderner worden. In plaats daarvan stelt hij dat religie niet verdwijnt, maar verandert. Wat we nu zien, is geen verval van het geloof, maar een verschuiving in hoe religie wordt beleefd. Er is geen dominante, gemeenschappelijke religieuze cultuur meer, maar een breed scala aan persoonlijke spirituele vormen. Sommigen blijven trouw aan de gevestigde religies, terwijl anderen hun eigen pas zoeken via bijvoorbeeld meditatie. Dit pluralisme vereist neutraliteit van de staat. Volgens Taylor is het noodzakelijk dat de staat favoritisme vermijdt: hij mag absoluut geen prioriteit geven aan één van de overtuigingen, aangezien de democratische seculiere staat moet leren omgaan met diversiteit in de samenleving.⁵¹

Een van de ontwikkelingen die Taylor hieraan koppelt, is wat hij de “culture of “authenticity”” noemt.⁵² In onze tijd vinden mensen het belangrijk om trouw te blijven aan zichzelf en wie ze écht zijn vanbinnen. Ze willen een leven leiden dat past bij hun innerlijke overtuigingen. Deze nadruk op authenticiteit komt voort uit de romantiek en heeft zich diep geworteld in de westerse cultuur. Toch maakt Taylor een belangrijke opmerking: authenticiteit en religie hoeven elkaar niet uit te sluiten. Echter, religieuze tradities kunnen juist een bron zijn van persoonlijke verdieping, zolang het maar niet doorslaat in egoïsme.⁵³

Wat Taylors werk bijzonder maakt, is dat hij seculariteit niet ziet als een neutrale, vanzelfsprekende toestand, maar als een historisch gegroeide context waarin bepaalde vormen van geloof moeilijker zijn geworden. Het is geen logisch gevolg van modernisering zoals vaak wordt gedacht, maar het resultaat van eeuwenlange veranderingen in hoe mensen denken, geloven en samenleven – vooral binnen het christendom zelf.⁵⁴ Seculariteit betekent daarmee niet het einde van religie, maar een nieuwe fase waarin religie zich opnieuw moet positioneren in een wereld die steeds meer denkt vanuit aardse, ‘immanente’ kaders.

Kortom, Charles Taylor biedt met *A Secular Age* geen simpele verklaring voor het verdwijnen van religie. In plaats daarvan beschrijft hij hoe onze hele manier van geloven veranderd is. Geloof is niet verdwenen, maar het is één mogelijkheid geworden tussen vele andere manieren om het leven zin te geven. Omdat alternatieven altijd aanwezig zijn, staat geloof tegenwoordig voortdurend onder druk. Taylors inzichten zijn daarom erg waardevol voor wie wil begrijpen hoe religieuze groepen, zoals de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Nederland, zich staande proberen te houden in een samenleving waarin de overheid en veel instituties vanuit een seculier wereldbeeld opereren.

2.4 Jürgen Habermas

Jürgen Habermas is één van de bekendste filosofen en sociologen die zich heeft gebogen over de rol van religie in moderne samenlevingen. Hoewel hij in zijn eerdere werken vooral een seculiere, rationele houding aannam, ontwikkelde hij vanaf de jaren 2000 een meer genuanceerde visie op religie. Deze transformatie had voornamelijk te maken met de aanslagen van 11 september 2001, waardoor Habermas oog kreeg voor de blijvende relevantie van religie in het publieke domein. Dit leidde tot zijn concept van een post-seculiere samenleving, waarin zowel religieuze als seculiere burgers een gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor een democratische, inclusieve samenleving.

⁵⁰ Butler, Habermas, Taylor en West, *De kracht van religie*, 54.

⁵¹ Butler, Habermas, Taylor en West, *De kracht van religie*, 51, 54-55.

⁵² Taylor, *A Secular Age*, 475.

⁵³ Taylor, *A Secular Age*, 473-475.

⁵⁴ Taylor, *A Secular Age*, 25.

In een post-seculiere samenleving is religie niet verdwenen, maar blijft zij bestaan naast andere levensbeschouwingen. Volgens Habermas is het niet langer toegestaan om religie te beschouwen als iets wat vanzelf zal verdwijnen naarmate samenlevingen moderner en rationeler worden.⁵⁵ In plaats daarvan ziet hij religie als een blijvend onderdeel van het maatschappelijk debat, en benadrukt hij dat seculiere mensen kunnen leren van religieuze inzichten. Zo kan religie bijdragen aan morele discussies over bijvoorbeeld sociale rechtvaardigheid en solidariteit. Veel morele concepten in onze seculiere samenleving, zoals gelijkheid, hebben hun wortels in religieuze tradities.⁵⁶

Habermas stelt dat samenlevingen, zoals die in West-Europa, inmiddels een verandering in bewustzijn hebben doorgemaakt. Mensen zijn zich er steeds meer van bewust dat hun seculiere levenswijze niet universeel is, maar slechts één van de vele perspectieven.⁵⁷ Dit leidt volgens Habermas tot het besef dat we nu leven in een post-seculiere tijd waarin religie niet verdwijnt, maar een meer reflexieve plaats inneemt in de samenleving. Een belangrijk onderdeel van zijn theorie is het idee van complementaire leerprocessen. Dat betekent dat zowel religieuze als seculiere burgers van elkaar moeten leren. Religieuze groepen moeten hun overtuigingen kunnen vertalen naar rationele, seculiere en “universeel toegankelijke” argumenten die ook voor niet-gelovigen begrijpelijk zijn, bijvoorbeeld in politieke debatten.⁵⁸ Omgekeerd moeten seculiere burgers openstaan voor de morele inzichten die religieuze mensen kunnen bieden: “Especially regarding vulnerable domains of social life, religious traditions have the power to provide convincing articulations of moral sensitivities and solidaristic intuitions.”⁵⁹ Volgens Habermas is het belangrijk dat zowel religieuze als niet-religieuze burgers elkaar als gelijkwaardige gesprekspartners benaderen wanneer ze deelnemen aan het publieke debat. Door zich samen op een redelijke en open manier uit te spreken over maatschappelijke kwesties, kunnen ze bijdragen aan een constructieve dialoog binnen een diverse samenleving. Op die manier kunnen ook religieuze overtuigingen waardevolle input leveren aan de bredere politieke en maatschappelijke cultuur.⁶⁰

Uiteindelijk pleit Habermas voor een maatschappij waarin seculiere en religieuze burgers samen verantwoordelijk zijn voor het publieke debat. Hij waarschuwt voor een te strenge vorm van secularisme, die religie uitsluit en daarmee het publieke debat verarmt. Tegelijkertijd verwacht hij van religieuze burgers dat zij hun overtuigingen niet als absoluut juist presenteren, maar als bijdragen aan een gezamenlijk gesprek. Samenvattend kunnen we stellen dat Habermas een brug probeert te slaan tussen geloof en rede. In zijn visie is een moderne democratie niet gebaat bij het onderdrukken van religie, maar bij een open en respectvolle dialoog tussen verschillende overtuigingen. Alleen zo kan volgens hem een rechtvaardige samenleving ontstaan waarin iedereen zich gehoord voelt – gelovig of niet.

De denkers Casanova, Taylor en Habermas bieden elk waardevolle inzichten in de verhouding tussen religie en seculariteit. Casanova helpt om onderscheid te maken tussen het seculiere,

⁵⁵ Michael R. Welton, “Habermas and the Meaning of the Post-Secular Society: Complementary Learning Processes,” *International Journal of Adult Vocational Education and Technology* 5, n. 4 (2014): 59, <https://doi.org/10.4018/ijavet.2014100104>,

Patrick Loobuyck, “Habermas over religie in een postseculiere samenleving,” *Filosofie (Antwerpen)* 20, n. 5 (2010): 6, <http://hdl.handle.net/1854/LU-1073745>.

⁵⁶ Loobuyck, “Habermas over religie,” 10.

⁵⁷ Welton, “Habermas and the Meaning of the Post-Secular Society,” 64-65.

⁵⁸ Butler, Habermas, Taylor en West, *De kracht van religie*, 10, 17.

⁵⁹ Loobuyck, “Habermas over religie,” 9,

Welton, “Habermas and the Meaning of the Post-Secular Society,” 62.

⁶⁰ Butler, Habermas, Taylor en West, *De kracht van religie*, 43-45.

secularisatie en secularisme. Daarmee voorkomt hij verwarring over het begrip seculariteit. Zijn kritiek op secularisme als politieke ideologie – waarin religie vaak ten onrechte als bedreiging wordt gezien – is bijzonder relevant in een context waarin religieuze minderheden te maken hebben met vooroordelen. Casanova blijft verder vooral theoretisch en biedt weinig praktische handvatten voor beleidsvraagstukken. Taylor legt sterk de nadruk op veranderende geloofscondities in de moderne tijd. Zijn beschrijving van een samenleving waarin religie steeds meer naar de privésfeer verschuift, helpt om beter te begrijpen waarom religieuze minderheden soms botsen met seculier beleid. Tegelijkertijd is zijn benadering filosofisch en lastig toepasbaar in een beleidscontext. Habermas biedt het meest directe aanknopingspunt voor deze scriptie. Zijn idee van een post-seculiere samenleving – waarin wederzijds begrip tussen seculiere en religieuze burgers centraal staat – sluit goed aan bij de praktijk in Enschede. Toch roept zijn eis dat religie zich moet vertalen naar een ‘seculiere taal’ vragen op over de werkelijke gelijkwaardigheid in de dialoog.

Samenvattend kunnen we stellen dat de denkers gezamenlijk het spanningsveld tussen religie en seculariteit inzichtelijk maken, elk met hun eigen nadruk. Voor het onderzoek in Enschede is vooral Habermas’ idee van een post-seculiere samenleving inspirerend, omdat dit ruimte laat voor religieuze perspectieven in het publieke debat. Tegelijkertijd is het belangrijk om niet alleen naar ‘het grote verhaal’ te kijken, maar oog te houden voor de lokale context, waarin misverstanden, ongelijkwaardigheid en onbegrip de dialoog vaak in de weg staan

3. Samenwerken in Stadsdeel Zuid

Dit hoofdstuk gaat in op de vraag: Hoe verloopt de huidige samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel-Zuid, en welke uitdagingen en kansen doen zich voor? In vervolg op het vorige theoretische hoofdstuk, waarin is besproken hoe religie zich verhoudt tot een seculiere overheid, wordt in dit hoofdstuk de praktijk belicht. De casus in Enschede vormt een concreet voorbeeld waarin de spanningen tussen seculier beleid en religieuze identiteit tastbaar worden. Allereerst wordt kort een theoretisch en beleidsmatig kader over samenwerking geschetst. Daarna zal de achtergrond van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Enschede Zuid worden beschreven, gevolgd door een analyse van de manier waarop de samenwerking door de gemeente en de gemeenschap wordt ervaren. Daarbij wordt specifiek ingezoomd op spanningen rondom contact, het beeld van ‘geslotenheid’, en de wens voor eigen voorzieningen. Vervolgens worden ook kansen besproken die door beide partijen worden aangedragen voor een sterke, duurzame samenwerking. Interviews met gemeentelijke functionarissen en kerkelijke vertegenwoordigers van de Sint Petrus en Paulus kerk en de Kuryakos kerk vormen hiervoor de kernbron. De inzichten uit dit hoofdstuk vormen de brug naar het volgende hoofdstuk, waarin wordt onderzocht hoe cultuursensitief werken een rol kan spelen in het bevorderen van deze samenwerking.

3.1 Samen staan we sterk

Samenwerking tussen de overheid en religieuze organisaties is belangrijk, maar brengt in de praktijk spanningen met zich mee. Denk bijvoorbeeld aan de tensie tussen de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, en het beginsel van de scheiding van kerk en staat.⁶¹ Gemeenten hanteren dit laatste principe vaak als reden om wat afstand te houden tot religieuze organisaties, bijvoorbeeld om te voorkomen dat één groep wordt voorgetrokken boven een ander.⁶² Tegelijkertijd is er steeds meer aandacht voor het nut van samenwerken, zeker wanneer het gaat om het behalen van maatschappelijke doelen zoals armoedebestrijding of welzijnswerk.⁶³ Gemeenten zoeken dan ook geregeld contact met religieuze groepen die een bijdrage kunnen leveren aan sociale samenhang of participatie. In dit soort samenwerkingen is het belangrijk te kijken naar wat beide partijen kunnen inbrengen. Voor religieuze organisaties betekent samenwerken met een overheid vaak dat zij toegang krijgen tot publieke middelen, zoals subsidies of ondersteuning. De overheid moet op haar beurt oog hebben voor de waarde die de religieuze organisatie zelf toevoegt. Denk aan kennis van de wijk, vrijwilligers, activiteiten of netwerken die moeilijk te bereiken groepen aanspreken. Hoe belangrijk deze bijdrage is, bepaalt ook hoeveel belang er gehecht wordt aan hun betrokkenheid.⁶⁴ Met het oog op de participatiesamenleving waarin de overheid zich steeds meer terugtrekt, wordt verwacht dat religieuze organisaties juist een grotere rol gaan spelen binnen het publieke domein.⁶⁵ Om deze samenwerking vorm te geven, is het belangrijk dat gemeenten een helder beleidskader hebben waarin afspraken en grenzen worden vastgesteld. Een mogelijkheid is dat subsidies worden toegekend aan religieuze organisaties op basis van maatschappelijke impact, niet op grond van religieuze overtuiging.⁶⁶

⁶¹ Risbo, *Tweeluik*, 6.

⁶² Risbo, *Tweeluik*, 28.

⁶³ Risbo, *Tweeluik*, 10, 22.

⁶⁴ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 91-92.

⁶⁵ Risbo, *Tweeluik*, 22.

⁶⁶ Risbo, *Tweeluik*, 24.

Overheidsbeleid ontstaat vaak als antwoord op maatschappelijke problemen, maar niet elk probleem leidt automatisch tot beleid. Een probleem wordt gedefinieerd als een verschil tussen de gewenste situatie (de norm) en de feitelijke omstandigheden.⁶⁷ Sommige kwesties blijven lange tijd onderbelicht, terwijl andere snel als urgent worden gezien. De vaststelling van een probleem is vaak niet objectief: waar de één een probleem ziet, kan een ander het nauwelijks als zorgpunt ervaren. De agendavorming – het proces waarin onderwerpen onder de aandacht van beleidsmakers komen – vormt de eerste stap richting samenwerking.⁶⁸

Wanneer een probleem eenmaal op de agenda staat, speelt samenwerking een cruciale rol bij de voorbereiding van beleid. Overheden opereren namelijk niet in isolatie: veel beleid wordt ontwikkeld in een veld van wederzijdse afhankelijkheid. Overheden kunnen hun doelen niet langer zelfstandig realiseren, maar zijn afhankelijk van de kennis, achterban of praktische ervaring van andere partijen, zoals religieuze organisaties.⁶⁹ De afhankelijkheidsrelatie houdt in dat overheden vroegtijdig in overleg moeten om haar beleidsmogelijkheden te vergroten en tegelijkertijd het draagvlak onder de betrokken partijen te versterken.⁷⁰ In beleidsnetwerken, zoals deze samenwerkingsverbanden worden genoemd, ontstaan duurzame communicatiepatronen gericht op gezamenlijke beleidsvorming.⁷¹ In zulke netwerken heeft elke partij zijn eigen doelen en belangen. Succesvolle samenwerking vraagt daarom dat de overheid niet alleen haar eigen belangen behartigt, maar ook oog heeft voor de rationaliteit en behoeften van andere partijen in het netwerk.⁷²

Een bijzondere vorm van samenwerking is interactieve beleidsvoorbereiding. Daarbij werken overheid en maatschappelijke partijen samen aan zowel de probleemverkenning als het vinden van oplossingen. In plaats van een top-down benadering, wordt actief gezocht naar het gezamenlijk dragen van de oplossing. De sleutel is dat alle partijen zich voldoende kunnen herkennen in de gekozen aanpak, zodat de kans op effectief beleid toeneemt.⁷³

Toch kent samenwerking ook risico's. Het proces kan tijdrovend zijn, complexer worden en ruimte voor eigen keuzes van de overheid beperken. Vooral als de overheid weinig sturingsmacht heeft, moeten baten en kosten zorgvuldig worden afgewogen.⁷⁴ Belangrijk is dat de overheid bewaakt dat publieke belangen niet vermengd raken met private belangen van samenwerkingspartners. Wanneer de belangen te ver uit elkaar liggen, bestaat de kans dat samenwerking niet tot stand komt.⁷⁵

Kortom, samenwerking in beleidsnetwerken vraagt om een balans tussen invloed uitoefenen en luisteren. De overheid moet haar eigen rol heroverwegen, openstaan voor andere perspectieven en investeren in gelijkwaardige relaties, om zo beleid te ontwikkelen dat zowel effectief als maatschappelijk gedragen is.

3.2 Een gedeelde stad, twee werelden?

In deze paragraaf wordt de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid onderzocht. De focus ligt op hoe deze samenwerking zich in de praktijk vormt en welke spanningen en kansen zich voordoen. Anders dan de stageopdracht, waar de perspectieven van beide partijen afzonderlijk worden uitgewerkt,

⁶⁷ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 49,53.

⁶⁸ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 50.

⁶⁹ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 85-87.

⁷⁰ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 83.

⁷¹ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 87.

⁷² Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 88-89.

⁷³ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 90.

⁷⁴ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 86-87.

⁷⁵ Hoogerwerf en Herweijer, *Overheidsbeleid*, 91.

is deze paragraaf analytisch van aard. De interviews worden hier gebruikt ter illustraties van bredere thema's, zoals wederzijds begrip en communicatiedynamiek.

In Stadsdeel Zuid van Enschede bevindt zich een bijzonder omvangrijke en hechte religieuze gemeenschap: de Syrisch-Orthodoxe christenen, ook wel Suryoye genoemd. De gemeenschap telt naar schatting zo'n 12.000 leden in Enschede, waarvan het overgrote deel van circa 11.000 leden woonachtig is in Zuid.⁷⁶ De Suryoye stammen af van christelijke minderheden uit het Midden-Oosten, met wortels in het voormalige berggebied *Tur Abdin*. Het berggebied bekleedde onder andere delen van het huidige Turkije, Syrië en Irak.⁷⁷ Sinds de jaren zestig vestigen zij zich in Twente, aanvankelijk als gastarbeiders, later veelal als vluchtelingen wegens religieuze vervolging.⁷⁸ Hun identiteit is sterk verweven met cultuur, religie, familiebanden, en de kerk als sociaal en spiritueel middelpunt.

In Zuid zijn twee Syrisch-Orthodoxe kerken gevestigd: de Kuryakos kerk en de Sint Petrus en Paulus kerk. Deze kerken fungeren als ontmoetingsplekken voor kerkdiensten, religieuze vieringen en maatschappelijke ondersteuning. Elk kerkbestuur bestaat uit verkozen leden die officieel worden benoemd door de bisschop. De kerkbesturen organiseren activiteiten voor jong en oud, en dragen zorg voor pastorale en sociale ondersteuning. De kerken hebben daarmee niet slechts een religieuze functie, maar zijn tevens dragers van gemeenschapszin en identiteit.⁷⁹ Deze sterke interne organisatie, gecombineerd met een geschiedenis van vervolging in het herkomstgebied, leidt ertoe dat de gemeenschap in zekere mate op zichzelf gericht is. Dat maakt de samenwerking met overheidsinstanties enerzijds efficiënt, omdat de gemeente met formele vertegenwoordigers kan spreken. Anderzijds roept het vragen op over de mate waarin deze kerkelijke vertegenwoordiging werkelijk het brede palet aan stemmen binnen de gemeenschap weerspiegelt.

3.2.1 Communicatie en representatie

De samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid wordt door beide partijen als belangrijk beschouwd. Toch blijkt deze samenwerking in de praktijk niet altijd even soepel te verlopen. Vanuit de gemeente wordt het contact met de kerkbesturen als prettig en constructief ervaren. Kerkelijke vertegenwoordigers worden gezien als betrokken gesprekspartners die de gemeente weten te vinden wanneer daar aanleiding toe is. Tegelijkertijd signaleren ambtenaren dat gezamenlijke structurele ontwikkelingen niet altijd vanzelfsprekend zijn, vooral niet wanneer het enige inzet vergt van de gemeenschap zelf. Zoals het Stadsdeelmanagement toelicht:

*“Zij zien de gemeente soms als een instantie die iets vóór hen moet doen, terwijl wij onze relatie vaak als een echt samenwerkingsverband zien. (...) Zij zien de relatie soms wat meer als: zij willen iets, en de gemeente moet het maar regelen.”*⁸⁰
(gemeenteambtenaar)

⁷⁶ Gespreksverslag met een ambtenaar van gemeente Enschede, ook wel de ‘Suryoye-expert’ genoemd

⁷⁷ Jan Schukink, *De Suryoye: een verborgen gemeenschap* (Schukink, 2003), 63-64.

⁷⁸ Jan Schukink, “Van Eufraat en Tigris naar Regge en Dinkel,” in *De Assyriërs – van Nineveh naar Enschede*, geschreven door Svante Lundgren, vertaald door Kees den Biesen (AJN Press, 2019), 134, Heleen Murre-van den Berg, “Religieuze en etnische identiteit van Syrisch-Orthodoxen uit Turkije en Syrië in Nederland,” in *Godsdienstvrijheid en de religieuze identiteit van joden, christenen en moslims: verwachting en realiteit*, geschreven door J. Frishman, K.D. Jenner en G.A. Wiegers (Vbk Media, 2000), 149.

⁷⁹ Interviewtranscript kerkbestuurslid Sint Petrus en Paulus kerk,

Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁸⁰ Interviewtranscript ambtenaren Stadsdeelmanagement gemeente Enschede

Vanuit de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap klinkt waardering voor het feit dat de gemeente hen erkent als gesprekspartner. De aanwezigheid van wethouders of de burgemeester bij kerkelijke bijeenkomsten wordt gezien als een belangrijk teken van erkenning en belangstelling. *“Wij zijn niet negatief over de samenwerking, we hebben goede contacten ook,”* aldus een kerkbestuurslid.⁸¹ Toch leeft bij de kerkbesturen het gevoel dat de gemeente zich te weinig uit eigen beweging laat zien. Zij nemen vaak zelf het initiatief tot contact. De kerkbesturen zouden graag meer betrokkenheid van ambtenaren willen zien. *“Vooral met zo’n grote gemeenschap als wij, daar moet je in contact mee blijven. Dan heb ik het gewoon over een kopje koffie drinken met elkaar, en kijken naar wat wij nodig hebben, en wat we samen met elkaar zouden kunnen ondernemen,”* geeft een bestuurslid aan.⁸²

Het ontbreken van structureel contact hangt deels samen met vragen over representatie. Binnen de gemeente leeft twijfel of de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen daadwerkelijk de hele gemeenschap vertegenwoordigen. Hoewel deze besturen democratisch worden gekozen, ervaren sommige ambtenaren dat hun invloed niet voor alle leden van de gemeenschap even vanzelfsprekend is. *“Waar voorheen de kerk echt leidend was voor de hele gemeenschap, is er nu ook een hele groep in de gemeenschap aan het ontstaan die juist de cultuur erkent, maar niet zozeer de kerk en het geloofsgedeelte,”* merkt een ambtenaar op.⁸³ Dit leidt tot de vraag of er voldoende ruimte is voor andere stemmen uit de gemeenschap, bijvoorbeeld jongeren of niet-kerkelijke leden.

Vanuit de kerkbesturen wordt dit spanningsveld niet per se herkend. Zij beschouwen zichzelf als dé vertegenwoordigers van de gemeenschap in Stadsdeel Zuid. De kerkbestuursleden zijn tijdens verkiezingen gekozen om die positie te bekleden. Bovendien zijn ze benoemd door de bisschop, wat laat zien dat zij niet willekeurige kerkbestuursleden zijn – ze handelen vanuit eer en geweten. De kerkbesturen benadrukken dat ze een breed draagvlak proberen te behouden door regelmatig overleg met de gehele achterban en met commissies binnen de kerk:

*“Van elk bestuurslid ontvangen wij vragen, opmerkingen en benodigdheden; hierover overleggen wij in onze bestuurskamer. Hele grote zaken bewaren wij tot de algemene ledenvergadering. (...) Wij doen ons best om zoveel mogelijk mensen op de hoogte te stellen wanneer de vergaderingen plaatsvinden.”*⁸⁴ (Kuryakos kerk)

Het contact tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid maakt zichtbaar dat communicatie niet alleen draait om het aantal contactmomenten, maar ook om wie met wie spreekt, en onder welke voorwaarden. Zowel de gemeente als de gemeenschap lijken zich bewust van de noodzaak om deze communicatie inclusiever en structureler te maken. Dat vraagt niet alleen om initiatief vanuit beide partijen, maar ook om reflectie op de manier waarop representatie wordt vormgegeven, en welke stemmen gehoord (mogen) worden.

Tot slot moet gewerkt worden aan de manier waarop het contact verloopt, en de manier waarop verzoeken worden gedaan. Gemeenteamttenaren signaleren dat verzoeken vanuit de gemeenschap vaak neerkomen op de verwachting dat de gemeente deze zal uitvoeren of faciliteren. Daarbij ontstaat het gevoel dat er te weinig sprake is van wederkerigheid: de samenwerking lijkt vooral iets wat van de gemeente wordt gevraagd, maar waarbij de inzet vanuit de gemeenschap zelf beperkt blijft.⁸⁵ De manier waarop de Syrisch-Orthodoxe

⁸¹ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁸² Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁸³ Interviewtranscript ambtenaren Stadsdeelmanagement gemeente Enschede

⁸⁴ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁸⁵ Gespreksverslag met een ambtenaar van het Stadsdeelmanagement

gemeenschap de gemeente iets vraagt, en de gemeente het maar moet oplossen, wordt door meerdere ambtenaren erkend als een terugkerend patroon. Er bestaat niet zoiets als ‘uw wens is mijn bevel’. Beide partijen zijn gelijkwaardig aan elkaar, en de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen moeten begrip hebben voor het feit dat de gemeente voor al haar burgers werkt, en gebonden is aan allerlei regelgeving. *“Nee, de gemeente moet kijken wat wij kunnen doen, toetsen of dat kan, en kijken of we geen andere mensen tekort doen,”* aldus een respondent.⁸⁶ De gemeenschap erkent op haar beurt dat ook daar een verandering nodig is. Kerkbesturen spreken de wens uit dat gemeente en gemeenschap elkaar beter moeten leren begrijpen. *“We moeten beter naar elkaar luisteren. Ik bedoel niet dat de gemeente naar ons moet luisteren en moet doen wat wij willen,”* benadrukt een kerkbestuurslid.⁸⁷ Tegelijkertijd vragen zij erkenning voor de specifieke context van hun gemeenschap – een context die wordt gevormd door ervaringen van vervolging, migratie en verlies van een thuisland. In die context is de kerk meer dan een religieus instituut: het is een centrum van sociale structuur, van wederzijdse zorg en van culturele continuïteit. Een gemeenschap waarin religie, taal en traditie samenkomen.

3.2.2 Eigen voorzieningen in een begripvolle samenleving

Hoewel zowel de gemeente Enschede als de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid het belang van samenwerking erkennen, blijkt de praktische uitwerking zoals eerder aangegeven dus complex. Beide partijen zeggen te streven naar een inclusieve samenleving waarin alle inwoners kunnen participeren. Toch wordt de weg daarnaartoe verschillend ingevuld en beleefd, wat leidt tot wrijving tussen gedeelde doelen en botsende belangen.

Aan de gemeentelijke zijde leeft het streven naar een samenleving waarin mensen vanuit verschillende achtergronden in verbinding met elkaar leven: het ideaal van ‘begripvol samenleven’. De gemeente ziet culturele diversiteit als verrijking, maar benadrukt tegelijk dat deze diversiteit niet mag onttaarden in het ontstaan van gescheiden werelden. Vanuit dit perspectief wordt het belangrijk geacht dat voorzieningen zo veel mogelijk voor iedereen toegankelijk zijn – ongeacht herkomst, religie of cultuur. Alhoewel alle gemeentelijke respondenten aangeven begrip te hebben voor de Syrisch-Orthodoxe behoefte aan eigen onderwijs en ouderenzorg, betekent het niet dat begripvol zijn leidt tot het letterlijk uitvoeren van de wensen. De gemeente moet voorzieningen toetsen aan regelgeving, en kan niet zomaar de Syrisch-Orthodoxen prioriteren boven andere inwoners. Ambtenaren maken zich zorgen dat de wens van de Syrisch-Orthodoxen voor eigen onderwijs of ouderenzorg uiteindelijk leidt tot een vorm van isolering. Dit past volgens hen niet binnen het uitgangspunt van één inclusieve samenleving. Zoals een ambtenaar opmerkt: *“De integratie die wij als gemeente graag zouden zien, het samenleven in Enschede, dat loopt vast waardoor je van die eilandjes gaat krijgen.”*⁸⁸

Door de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen wordt dit echter anders ervaren. Zij hebben een sterke behoefte aan eigen taalonderwijs voor de kinderen, en ouderenzorg. De besturen benadrukken dat deze wensen niet zijn bedoeld om zich af te zonderen, maar juist voortkomen uit de behoefte om actief bij te dragen aan het welzijn van hun leden, binnen de bredere Nederlandse samenleving:

*“Als je onze achtergrond kent, dan begrijp je ook wel onze wens waarom wij eigen onderwijs willen. Dat willen wij niet om ons te isoleren of af te sluiten van de maatschappij.”*⁸⁹ (Sint Petrus en Paulus kerk)

⁸⁶ Interviewtranscript ambtenaar gemeente Enschede, ook wel de ‘Suryoye-expert’ genoemd

⁸⁷ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁸⁸ Interviewtranscript beleidsambtenaar gemeente Enschede

⁸⁹ Interviewtranscript kerkbestuurslid Sint Petrus en Paulus kerk

De wens om eigen onderwijs op te richten komt voort uit een sterk gevoel van verantwoordelijkheid voor het behoud van taal, religie en tradities – elementen die als essentieel worden gezien voor het voortbestaan van hun identiteit als minderheid. Wanneer de jeugd niet wordt geleerd te spreken en schrijven in eigen taal, het *Suryoyo*, ontstaat de angst dat de taal, en daarmee de kern van de Syrisch-Orthodoxe cultuur, vergeten zal worden. Het gaat de kerkbesturen voornamelijk om het behoud van hun rijke identiteit en cultuur. Zij willen dit overbrengen op toekomstige generaties.

De behoefte voor eigen ouderenzorg komt voort uit het gegeven dat de eerste generatie Syrisch-Orthodoxe ouderen de Nederlandse taal niet goed machtig is. Daarom willen de kerken graag een eigen ouderenvoorziening, waarbij de ouderen verzorgd worden door Syrisch-Orthodoxe medewerkers die de eigen taal spreken. *“Een Syrisch-Orthodoxe oudere wil liever praten over de kookkunsten van de Syrisch-Orthodoxe cultuur, over de kerk, over de kleinkinderen. (...) Als je kijkt waar ouderen gelukkig van worden en zich comfortabel voelen, dan is het ook positief voor hun geestelijk welzijn. Het zou erg fijn zijn als wij onze ouderen bij elkaar kunnen zetten,”* licht een kerkbestuurslid toe.⁹⁰

Daarbij zetten de kerkbestuursleden vraagtekens bij het uitgangspunt van ‘begripvol samenleven’. Zij zien de wens voor eigen voorzieningen als een manier om een stukje van hun identiteit en cultuur te behouden. Zij vragen slechts om het faciliteren vanuit de gemeente, want de mensen en de wil hebben zij zelf. De kerkbestuursleden snappen dat een gemeente inclusief moet zijn, een stad waar iedereen gelijk is aan elkaar, en niemand wordt voorgetrokken. Daar hebben zij begrip voor. *“Maar het feit dat jij en ik gelijkwaardig aan elkaar zijn, betekent toch niet dat wij dezelfde interesses hebben? Of dat wij hetzelfde moeten doen of bij dezelfde club moeten horen?”* vraagt een kerkbestuurslid zich af.⁹¹ De kerkbesturen hebben het gevoel dat wanneer iemand zich niet thuis voelt in het huidige ‘inclusieve’ beleid, dat daar dan geen plek of begrip voor is. Hoe tolerant is de gemeente dan? Uit de gesprekken volgt dat de kerken graag meer begrip en erkenning van de gemeente zouden zien.

De spanning tussen het gemeentelijk streven naar gelijke behandeling en de culturele behoefte aan erkenning wordt scherp zichtbaar. Het raakt aan fundamentele vragen over hoe gelijkheid wordt geïnterpreteerd: als gelijke behandeling ongeacht achtergrond, of als recht op een benadering die recht doet aan verschillen. Waar de gemeente vooral inzet op universele regels en uniforme uitvoering, vraagt de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap juist om nuance en ruimte voor maatwerk. Om hier gezamenlijk uit te komen, is dialoog nodig waarin beide partijen hun uitgangspunten te durven openleggen. Niet om het altijd met elkaar eens te zijn, maar om vanuit een basis van wederzijds vertrouwen een vorm van samenwerking te vinden waarin verschillen niet worden weggepoetst, maar juist erkend en productief gemaakt worden.

3.2.3 Religieuze identiteit versus seculariteit

De interviews laten zien dat de theoretische spanningen tussen seculariteit en religie ook in de praktijk merkbaar zijn bij de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. Een terugkerend thema is de manier waarop het seculiere karakter van de Nederlandse overheid doorwerkt in het lokale beleid en in de communicatie met religieuze gemeenschappen. Vanuit gemeentelijke zijde wordt benadrukt dat de overheid geen onderscheid maakt op basis van religie. Beleidsmaatregelen en voorzieningen worden ingericht op basis van algemene regelgeving en zijn bedoeld voor alle inwoners, ongeacht culturele of religieuze achtergrond. Een respondent zegt hierover: *“De gemeente is geen partij. Wij hebben een wettelijke opdracht om voorzieningen te toetsen aan regelgeving. (...) We willen gewoon*

⁹⁰ Interviewtranscript kerkbestuurslid Sint Petrus en Paulus kerk

⁹¹ Interviewtranscript kerkbestuurslid Sint Petrus en Paulus kerk

proberen dat iedereen zich houdt aan dezelfde regels. Er gelden geen andere regels voor jou dan voor mij."⁹² Deze nadruk op gelijkheid en uniformiteit weerspiegelt het ideaal van staatsneutraliteit, waarin de overheid zich terughoudend opstelt ten opzichte van religieuze uitingen en instellingen. Tegelijkertijd blijkt uit de gesprekken dat deze neutraliteit niet altijd vanzelfsprekend wordt begrepen of geaccepteerd. Zo merkt een ambtenaar op dat de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap het wellicht niet gewend is om met een seculiere overheid te onderhandelen, omdat in hun context de kerk vaak een centrale maatschappelijke rol vervult. Ook binnen de gemeente zelf bestaat er spanning tussen het respecteren van religieuze eigenheid en het voorkomen van voorkeursbehandeling:

*"In mijn optiek moet je als gemeente zeg maar 'zuiver' blijven. (...) Dat is wel iets waar ik me heel erg bewust van ben, dat we ze niet – omdat ze hier een grote vertegenwoordiging zijn – met een soort voorkeursbehandeling behandelen."*⁹³
(gemeenteambtenaar)

Vanuit de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen klinkt enigszins begrip, maar ook kritiek op deze invulling van neutraliteit. Een bestuurslid benadrukt dat het niet altijd mogelijk is om religie en politiek volledig te scheiden: *"Je mag niet oordelen op basis van religie, maar ik denk in ons geval – omdat we geen eigen land hebben en ook geen eigen nationaliteit – moeten wij het hebben van geloof en de waarden en normen. (...) Ik snap hem hoor, je moet politiek en geloof gescheiden houden. Maar dat is denk ik niet helemaal realistisch. Je hebt iets meegekregen, (...) je bent zelf ook met bepaalde normen en waarden opgevoed. Ook als je bij de gemeente werkt, ook als je een bestuurslid van de kerk bent."*⁹⁴ Deze uitspraak laat zien dat neutraliteit vanuit het perspectief van de gemeenschap niet per definitie als neutraal wordt ervaren; het negeert in hun ogen de diepe verwevenheid van religie met identiteit, gemeenschap en geschiedenis.

De spanning tussen een formeel gelijkheidsprincipe en de behoefte aan erkenning van culturele en religieuze eigenheid komt in deze casus scherp naar voren. De Syrisch-Orthodoxe gemeenschap zoekt ruimte om haar collectieve identiteit vorm te geven binnen het publieke domein, terwijl de gemeente gebonden is aan een bestuurlijk kader dat uitgaat van uniforme behandeling en neutraliteit. Deze frictie laat zien dat het streven naar gelijkheid niet automatisch leidt tot wederzijds begrip. Om deze kloof te overbruggen, is een genuanceerde benadering nodig waarin enerzijds de neutraliteit van de overheid gewaarborgd blijft, maar anderzijds ruimte ontstaat om religieuze perspectieven serieus te nemen. Hier sluit de visie van Jürgen Habermas aan, die stelt dat in een post-seculiere samenleving zowel religieuze als seculiere partijen elkaars uitgangspunten moeten leren begrijpen. Voor de overheid betekent dit dat zij openstaat voor de waarde die religieuze gemeenschappen aan hun overtuigingen hechten, zolang deze worden vertaald naar een taal die toegankelijk is voor iedereen. Andersom vraagt het van religieuze groeperingen de bereidheid om hun standpunten binnen de bredere maatschappelijke context te plaatsen. In de praktijk betekent het: niet simpelweg vasthouden aan abstracte neutraliteit, maar zoeken naar vormen van wederzijdse erkenning. Alleen dan kan er sprake zijn van 'begripvol samenleven' waarin ook religieuze minderheden zich gehoord en vertegenwoordigd voelen.

⁹² Interviewtranscript ambtenaar gemeente Enschede, ook wel de 'Suryoye-expert' genoemd

⁹³ Interviewtranscript ambtenaren Stadsdeelmanagement gemeente Enschede

⁹⁴ Interviewtranscript kerkbestuurslid Kuryakos kerk

3.2.4 Kansen voor verbetering

Ondanks de knelpunten in de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap, klinken uit de gesprekken met zowel ambtenaren als kerkbestuursleden ook hoopvolle geluiden. Beide partijen benadrukken het belang van contact en spreken de wens uit om het gesprek voort te zetten. Juist in die gedeelde overtuiging zit volgens velen de ruimte voor verbetering.

Voor ambtenaren ligt de sleutel onder meer in het nieuwsgierig zijn naar de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap, en kennis over hen opdoen voordat er mogelijk geoordeeld wordt. Een ambtenaar zegt hierover: *“Je moet altijd bereid zijn om je te verdiepen in een ander. Als je dat niet doet, dan hoef je dat ook niet van een ander te verwachten.”*⁹⁵ Daarnaast is het voeren van een open en gelijkwaardig gesprek belangrijk, waarin beide kanten duidelijk hun verwachtingen uitspreken. De nadruk ligt op het zoeken naar gemeenschappelijke doelen, waarbij religieuze of culturele verschillen niet worden gezien als belemmering, maar als vertrekpunt voor dialoog. Een positief voorbeeld in de praktijk was een recent bezoek van het Stadsdeelmanagement in de Kuryakos kerk. Dit werd door de gemeenschap als constructief en verbindend ervaren.⁹⁶ Zulke laagdrempelige momenten van ontmoeting worden gezien als waardevol: het zijn momenten waarop wederzijdse betrokkenheid voelbaar is. Vanuit de gemeenschap wordt dit ook bevestigd. Vertegenwoordigers van beide kerken geven aan dat zij waarderen wanneer ambtenaren hun gezicht laten zien, en niet alleen bij formele overleggen. Zulke ontmoetingen worden ervaren als teken van erkenning. Het spontane bezoek van de burgemeester aan een van de kerken wordt bijvoorbeeld herhaaldelijk genoemd als positief voorbeeld van oprechte interesse. Zulke gebaren worden onthouden en geven vertrouwen in een duurzame relatie. Verder benadrukken de kerkbesturen dat de gemeente meer betrokkenheid moet tonen bij haar inwoners, en naar haar inwoners moet luisteren. *“Want wij ervaren het, wij maken het dagelijks mee. Een ambtenaar komt bijna niet in contact met andere groepen en inwoners van de stad. (...) Wij denken aan oplossingen, ook voor de gemeente. Daarom is het belangrijk om goed naar elkaar te luisteren,”* aldus een kerkbestuurslid.⁹⁷

Wat betreft toekomstig contact heerst de wens bij beide partijen om vaker – en vooral structureler – met elkaar in gesprek te zijn. Niet alleen als er iets misgaat of wanneer er concrete verzoeken liggen, maar juist ook tussendoor om de band levend te houden. Vanuit het kerkbestuur klinkt het idee om jaarlijks een overlegmoment te plannen. Vanuit de gemeente wordt opgemerkt dat initiatief en inzet vanuit de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap erg wordt gewaardeerd. Er wordt gehoopt op een gelijkwaardig samenspel, waarin verantwoordelijkheid en initiatief worden gedeeld. In de kern komt het erop neer dat zowel ambtenaren als kerkbestuursleden geloven in de mogelijkheid van een wederzijds begripvolle relatie. De uitdaging zit niet zozeer in de bereidheid, maar in het vinden van de juiste toon, frequentie en vorm. Het is nu aan beide partijen om deze ruimte daadwerkelijk in te vullen.

3.3 Een terugblik op de samenwerking

De samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid laat zich niet eenvoudig typeren. Het is een complex samenspel van wederzijdse verwachtingen, bestuurlijke kaders en culturele gevoeligheden. Uit de analyse blijkt dat er spanningen voelbaar zijn, maar ook duidelijke signalen van bereidheid tot verbinding. Een belangrijk spanningsveld ontstaat door de botsende verwachtingen van beide partijen. Waar de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap hoopt op erkenning en soms concrete ondersteuning bij

⁹⁵ Interviewtranscript ambtenaar gemeente Enschede, werkzaam in het dagelijks bestuur

⁹⁶ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

⁹⁷ Interviewtranscript kerkbestuursleden Kuryakos kerk

initiatieven zoals eigen ouderenzorg of taalonderwijs – volgens hen essentieel voor het behoud van identiteit – stelt de gemeente zich vaak beleidsmatig terughoudend op. De gemeente is gebonden aan wet- en regelgeving, en wil voorkomen dat individuele groepen een uitzonderingspositie krijgen. Hierdoor ontstaat er een dynamiek waarin vragen vanuit de gemeenschap soms worden geïnterpreteerd als eisen, en waarin beleidsmatige grenzen niet altijd voldoende worden toegelicht. Dit wordt versterkt door uiteenlopende interpretaties van wat ‘begripvol samenleven’ inhoudt. Waar de gemeente vooral inzet op gelijke behandeling en integratie in algemene voorzieningen, vraagt de gemeenschap om ruimte voor eigen invulling van religieuze en culturele behoeften – zonder zich daarmee af te willen zonderen van de samenleving.

Er zijn zeker positieve tekenen voor een duurzame samenwerking. Aan beide zijden klinkt de bereidheid om het gesprek voort te zetten en elkaar beter te leren begrijpen. Gemeenteambtenaren tonen zich betrokken en geïnteresseerd, en er zijn voorbeelden van constructieve ontmoetingen, zoals het bezoek van de stadsdeelcommissie aan een van de kerken. Ook vanuit de gemeenschap wordt aangegeven dat de deur altijd openstaat voor contact en samenwerking. Juist door elkaars perspectieven te blijven verkennen, kan er gewerkt worden aan een samenwerking die recht doet aan zowel bestuurlijke kaders als culturele diversiteit. Echter, daar wringt het ook: de samenwerking lijkt momenteel grotendeels afhankelijk van individuele inzet en wederzijdse sympathie, in plaats van structureel ingebed te zijn in gemeentelijk beleid of organisatiecultuur. Daarmee laat de gemeente kansen liggen. Door meer te investeren in duurzame relaties, gerichte communicatie en het versterken van wederzijds begrip, kan een stabiel fundament worden gelegd voor samenwerking. Dat vraagt om meer dan goede intenties; het vereist toewijding, capaciteit en middelen. Er is dus zeker ruimte om de samenwerking te versterken. Deze ruimte is voor het verbeteren van hoe de gemeente communiceert met de gemeenschap, en hoe zij omgaat met signalen van onbegrip of frustratie. Door deze niet alleen te registreren, maar daadwerkelijk op te pakken als input voor beleid, kan het gevoel van erkenning aan de kant van de gemeenschap worden vergroot. Meer investeren in gedeelde doelen, transparantie en toegankelijke communicatie zou bovendien bijdragen aan het doorbreken van het patroon waarin verzoeken blijven hangen in wederzijdse verwachtingen. De vraag is nu: hoe kan die ruimte benut worden op een manier die recht doet aan zowel het bestuurlijke kader van de gemeente als de religieuze en culturele achtergrond van de gemeenschap? In het volgende hoofdstuk wordt daarom cultuursensitief werken verkend als mogelijk denkkader om dit spanningsveld te overbruggen. Het hoofdstuk geeft antwoord op de vraag: Hoe kan cultuursensitief werken – in samenhang met de theorieën over seculariteit en religie – bijdragen aan meer wederzijds begrip tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap? Want juist wanneer universele beleidsprincipes botsen met specifieke groepsidentiteiten, wordt het essentieel om met een open houding en begripvolle blik te kijken naar wat er nodig is om tot duurzame samenwerking te komen.

4. Op weg naar cultuursensitief werken

In de voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap niet zonder spanning verloopt. Beide partijen erkennen het belang van contact en wederzijds begrip, maar botsen regelmatig in de praktijk – niet alleen over concrete voorzieningen, maar ook op het niveau van culturele verwachtingen en waarden. Een belangrijk spanningsveld betreft het verschil in oriëntatie: waar de gemeente handelt vanuit een seculier en beleidsmatig kader, is de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap juist sterk geworteld in cultuur en religie. In tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld in seculiere samenlevingen, is religie in deze gemeenschap niet geprivatiseerd, maar zichtbaar aanwezig in het publieke leven – met de kerk als sociaal en moreel middelpunt. Deze verschillen in wereldbeeld en communicatie zorgen voor frictie. Waar gemeentebambtenaren de taal spreken van regels, neutraliteit en gelijkheid, spreekt de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap de taal van identiteit, geschiedenis en onderlinge zorg. Om deze kloof te overbruggen, zijn middelen nodig waarmee beide partijen elkaar beter kunnen verstaan, zonder dat één partij zich volledig moet aanpassen aan het referentiekader van de ander.

In dit licht wordt in dit hoofdstuk cultuursensitief werken verkend als een mogelijke benadering die aanknopingspunten biedt om de wederzijdse relatie te verbeteren. Niet als kant-en-klare oplossing, maar als denkkader dat uitnodigt tot reflectie, dialoog en meer aandacht voor culturele verschillen binnen het gemeentelijk handelen. Cultuursensitief werken biedt handvatten voor situaties waarin beleid en cultuur elkaar raken – juist zoals in de casus van Enschede. Het kan gemeenten helpen om beter om te gaan met de complexiteit van een religieuze minderheidsgroep binnen een overwegend seculier systeem. In dit hoofdstuk wordt daarom stilgestaan bij wat cultuursensitief werken inhoudt, hoe deze benadering aansluit bij de eerder besproken theorieën over seculariteit en religie, en wat het in de praktijk kan betekenen voor de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. Uiteindelijk wordt hiermee de vraag beantwoord hoe cultuursensitief werken – in samenhang met de theorieën over seculariteit en religie – kan bijdragen aan meer wederzijds begrip tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap.

4.1 Wat is cultuursensitief werken?

In een samenleving die steeds meer divers wordt, is het belangrijk dat instanties op een respectvolle en passende manier omgaan met culturele verschillen, zo ook de overheid. Deze manier van werken noemen we cultuursensitief werken. Cultuursensitief werken betekent dat iemand in zijn of haar werk rekening houdt met diverse (sociale) persoonskenmerken van mensen. Dat gaat niet alleen over de culturele of etnische achtergrond, maar ook over religie, taal, gender, seksuele oriëntatie, leeftijd, opleidingsniveau en sociaaleconomische positie.⁹⁸ Al die aspecten samen vormen iemands identiteit. Als professional kun je niet doen alsof iedereen hetzelfde is, want dat zijn we niet. Daarom is het belangrijk om mensen te benaderen op een manier die past bij wie zij zijn en wat zij nodig hebben. Bij cultuursensitief werken draait het om bewustwording van het feit dat jouw eigen normen en waarden niet automatisch ook die van een ander zijn. En dat hoe jij iets bedoelt, anders kan overkomen bij iemand die een andere achtergrond heeft. Het betekent ook nieuwsgierigheid naar de ander, en openstaan voor

⁹⁸ Inge Goorts en Roshnie Kolste, *Cultuursensitief werken: Wat vraagt cultuursensitief werken van jou?* (Pharos, 2023), 5.

Stephanie Okafor, Caroline van Slobbe, Saskia Duijs, Hanneke Felten en Petra Verdonk, *“Professionaliteit te allen tijde”: Kwalitatief onderzoek naar de meerwaarde van inclusieve en cultuursensitieve langdurige zorg* (Amsterdam UMC en Movisie, 2024), 5.

verschillen. Hierbij is het belangrijk dat vooroordelen achterwege blijven, en dat je moet durven vragen. Niet invullen, maar luisteren.

Cultuursensitief werken vraagt om bepaalde culturele competenties, zoals persoonsgerichte zorg, kennis van en respect voor verschillende culturen, en een open houding.⁹⁹ Hierbij ligt de focus op antidiscriminatie, diversiteit en inclusie.¹⁰⁰ Persoonsgericht werken betekent dat je uitgaat van de mens achter de hulpvraag, en dat je zoveel mogelijk rekening houdt met wat iemand zelf belangrijk vindt. Het draait om de persoonlijke wensen, gewoonten en behoeften van een individu; deze kunnen soms een culturele of religieuze lading hebben. Tegelijkertijd moet je oppassen voor bepaalde aannames of stereotypes: niet iedereen met dezelfde achtergrond denkt of voelt hetzelfde.¹⁰¹ Cultuursensitief draait dus om écht contact maken. Je probeert iemand te begrijpen zonder meteen te oordelen of in te vullen. Dat doe je door vragen te stellen en nieuwsgierig te zijn naar de ander.¹⁰² Een persoonlijke aanpak vraagt daarnaast iets van jezelf. Je moet open durven zijn, je eigen aannames durven te bevragen en oprechte interesse tonen. Het is cruciaal om een vertrouwensband op te bouwen.¹⁰³ Het gaat niet alleen om goede zorg of hulp, maar om gezien worden als mens. Die aandacht maakt het verschil.

Oog hebben voor de culturele en religieuze achtergrond van mensen is tevens een relevant aspect van cultuursensitief werken, vooral als je te maken hebt met groepen die een gedeelde cultuur of geloof hebben. Het is belangrijk om respect te tonen voor andere manieren van leven, inclusief normen, waarden en gewoonten. Dat vraagt om kennis en inzet: je moet weten waar je rekening mee kunt houden en proberen mensen daarin zoveel mogelijk tegemoet te komen. Religie speelt hierin vaak een grote rol. Als professional is het belangrijk dat je openstaat voor andere overtuigingen en waar nodig bereid bent om een beetje mee te bewegen. Soms betekent dit dat je compromissen sluit of afwijkt van de standaard werkwijze, om beter aan te sluiten bij wat voor de ander belangrijk is. Kennis over verschillende culturen helpt enorm. Als je weet hoe mensen communiceren, welke gebruiken ze hebben en wat gevoelig ligt, kun je veel beter inspelen op hun situatie. Dan hoef je niet krampachtig vast te houden aan wat ‘normaal’ is voor de meerderheid, maar kun je maatwerk leveren. Die kennis gaat niet slechts over culturele gewoontes, maar ook over de geschiedenis van bepaalde groepen. Sommige gemeenschappen hebben te maken gehad met trauma's of uitsluiting, en dat werkt soms nog steeds door.¹⁰⁴ Belangrijk is om te beseffen dat cultuur invloed kan hebben, maar niet altijd op dezelfde manier en niet bij iedereen even sterk.¹⁰⁵

Ten slotte draait cultuursensitief werken niet alleen om de ander, maar ook om jezelf. Het is belangrijk dat je weet wie je zelf bent, waar je vandaan komt, en welke waarden en normen jij meeneemt in je werk. Iedereen kijkt namelijk vanuit zijn of haar eigen referentiekader naar de wereld. Daarom is zelfreflectie zo belangrijk: je moet je bewust zijn van eigen overtuigingen, achtergrond en eventuele vooroordelen. Wat jij als ‘normaal’ ziet, hoeft voor iemand anders helemaal niet zo te zijn. Door je daar bewust van te zijn, kun je openstaan voor andere manieren van denken en doen.¹⁰⁶ Het helpt om jezelf regelmatig af te vragen: waarom denk ik dit

⁹⁹ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 5, Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 20.

¹⁰⁰ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 3, Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 11.

¹⁰¹ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 3, Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 7, 27.

¹⁰² Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 5.

¹⁰³ Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 27-28.

¹⁰⁴ Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 28-31.

¹⁰⁵ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 5.

¹⁰⁶ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 5, Okafor, Van Slobbe, Duijs, Felten en Verdonk, “*Professionaliteit te allen tijde*”, 30-31.

eigenlijk? En hoe beïnvloedt dit mijn werk? Een belangrijke houding die hierbij hoort, wordt ook wel *cultural humility* genoemd, oftewel culturele bescheidenheid: “In a multicultural world where power imbalances exist, cultural humility is a process of openness, self-awareness, being egoless, and incorporating self-reflection and critique after willingly interacting with diverse individuals.”¹⁰⁷ Dat betekent dat je jezelf niet als beter ziet dan de ander, maar dat je erkent dat iedereen zijn eigen perspectief heeft. Het is een levenslang leerproces waarbij je jezelf blijft bevragen en penstaat voor feedback.¹⁰⁸ Je weet dat je nooit alles over andere culturen kunt weten, maar je bent bereid om te luisteren, te leren en je positie in twijfel te trekken. Daarbij hoort ook dat je je bewust bent van eventuele machtsverschillen.¹⁰⁹ Soms zit je als ambtenaar in een positie waarin je invloed hebt op het leven van anderen. Dan is het extra belangrijk om stil te staan bij hoe jouw houding, keuzes en woorden over kunnen komen – zeker bij mensen die al vaker met uitsluiting of ongelijkheid te maken hebben gehad.

Hoewel *cultural humility* een waardevolle houding biedt voor professionals die met culturele diversiteit werken, kent het ook enkele beperkingen. Zo ligt de nadruk sterk op persoonlijke reflectie en openheid, terwijl structurele ongelijkheid en machtsverhoudingen tussen groepen in de samenleving niet altijd voldoende worden meegenomen. Het model gaat ervan uit dat wederzijds leren en luisteren voldoende is om verschillen te overbruggen, maar dat gaat voorbij aan de realiteit waarin sommige groepen – zoals religieuze minderheden – structureel minder toegang hebben tot middelen, invloed of beleidsparticipatie. Daarnaast blijft het model vrij abstract. Het benadrukt weliswaar het belang van bescheidenheid en zelfreflectie, maar biedt weinig concrete handvatten over hoe een ambtenaar die houding kan vertalen naar beleidsbesluiten of gemeentelijke dienstverlening. Daardoor bestaat het risico dat *cultural humility* vooral blijft hangen in goede bedoelingen, zonder dat er daadwerkelijk verandering optreedt in hoe beleid wordt vormgegeven. Het is dus belangrijk om kritisch te zijn op het idee dat het altijd gaat om het leren van elkaar. In de praktijk zijn machtsverhoudingen vaak asymmetrisch. Niet iedereen heeft gelijke ruimte om zijn of haar perspectief naar voren te brengen, laat staan invloed uit te oefenen op beleid. Het model nodigt uit tot zelfonderzoek, maar gaat minder in op de belangen en positie van de ander – of hoe bestaande ongelijkheid daadwerkelijk kan worden hersteld.

4.2 Tussen geloof en beleid: theoretische aanknopingspunten voor cultuursensitief werken

In het tweede hoofdstuk zijn drie belangrijke denkers besproken die elk op hun eigen manier inzicht bieden in de relatie tussen religie en een seculiere samenleving. Hoewel zij geen van allen direct spreken over cultuursensitief werken, zijn hun theorieën wel degelijk relevant om hedendaagse uitdagingen in de samenwerking tussen overheden en religieuze gemeenschappen te begrijpen en te adresseren. Zo laat José Casanova zien hoe diepgeworteld seculiere denkbeelden over religie zijn in Europese samenlevingen. Zijn kritiek op het secularisme als politieke ideologie helpt begrijpen waarom religie in beleidskringen vaak wordt gezien als iets problematisch of achterhaald. In het licht van cultuursensitief werken nodigt Casanova ons uit om deze aannames kritisch te bevragen: waarom wordt religie als obstakel ervaren, en wat betekent dit voor de manier waarop overheden naar religieuze minderheden kijken?

Charles Taylor benadrukt dat we leven in een tijd waarin religie geen vanzelfsprekendheid meer is, maar een keuze tussen vele opties. Dit idee van pluralisme stelt hoge eisen aan de overheid:

¹⁰⁷ Cynthia Foronda e.a., “Cultural Humility: A Concept Analysis,” *Journal of Transcultural Nursing* 27, n. 3 (2016): 213, <https://doi.org/10.1177/1043659615592677>,

Cynthia Foronda e.a., “Cultural Competency and Cultural Humility in Simulation-Based Education: An Integrative Review,” *Clinical Simulation in Nursing* 15 (2018): 43, <https://doi.org/10.1016/j.ecns.2017.09.006>.

¹⁰⁸ Foronda e.a., “Cultural Competency and Cultural Humility,” 43.

¹⁰⁹ Goorts en Kolste, *Cultuursensitief werken*, 6.

zij moet neutraal opereren zonder een bepaalde levensbeschouwing te bevoornden. Tegelijkertijd vereist dit volgens Taylor ook erkenning van diversiteit, waarin ruimte is voor persoonlijke én religieuze authenticiteit. Voor cultuursensitief werken betekent dit dat ambtenaren oog moeten hebben voor de unieke manieren waarop religie voor mensen betekenisvol kan zijn, juist in een samenleving die overwegend seculier is ingericht. Het perspectief van Jürgen Habermas past daarbij. Zijn concept van de post-seculiere samenleving benadrukt dat seculiere en religieuze burgers elkaar nodig hebben in het publieke debat. Hij stelt dat religieuze overtuigingen niet uit het publieke domein moeten worden verbannen, maar juist moeten worden meegenomen als waardevolle bronnen van morele intuïties. Voor gemeenten betekent dit dat zij niet alleen religieuze gemeenschappen moeten tolereren, maar actief de dialoog met hen moet aangaan. Cultuursensitief werken sluit hier nauw op aan: het gaat om het serieus nemen van de ander, nieuwsgierig zijn naar diens referentiekader, en streven naar een gelijkwaardige samenwerking.

Samengevat bieden de inzichten van Casanova, Taylor en Habermas een belangrijk kader om cultuursensitief werken in beleid te onderbouwen. Zij maken duidelijk dat neutraliteit van de staat geen onverschilligheid hoeft te betekenen, maar juist vraagt om actieve betrokkenheid, reflectie en openheid. Tegelijkertijd overstijgt cultuursensitief werken het abstracte niveau van deze denkers. Waar hun theorieën waardevolle denkrichtingen aandragen, biedt cultuursensitief werken een concreet handelingsperspectief voor professionals in de praktijk. Juist doordat het zich richt op communicatie, houding en praktische vaardigheden, vormt het een toepasbare aanvulling op de filosofische ideeën over religie, seculariteit en neutraliteit. In die zin maakt cultuursensitief werken het mogelijk om het abstracte discours om te zetten in concrete beleidsacties die bijdragen aan meer wederzijds begrip.

4.3 Werken aan wederzijds begrip

In de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen van Stadsdeel Zuid wordt duidelijk hoe essentieel het is om verder te kijken dan standaard beleidsinstrumenten. Wanneer ambtenaren stuiten op communicatieproblemen, onbegrip of botsende verwachtingen, biedt cultuursensitief werken een waardevolle oplossing. Juist wanneer de gemeente streeft naar ‘begripvol samenleven’, maar tegelijkertijd weinig kennis lijkt te hebben van religieuze en culturele achtergronden van haar inwoners, biedt cultuursensitief werken een handvat om de relaties opnieuw te benaderen. Het gaat dan niet langer om het beoordelen van een ‘gesloten’ gemeenschap die slechts eigen voorzieningen wil, maar om de vraag of er genoeg ruimte is voor ontmoeting, erkenning en vertrouwen.

Een cultuursensitieve werkwijze betekent durven af te stappen van een universeel gemeentelijk perspectief en ruimte maken voor de culturele en religieuze werkelijkheden van anderen. Het begint bij het daadwerkelijk willen begrijpen wie er tegenover je zit. Dat vraagt om kennis van religieuze gebruiken en culturele referentiekaders. Een kerkbestuurslid van de Kuryakos kerk, tevens werkzaam bij gemeente Hengelo en ervaring met cultuursensitief werken, zegt hierover:

“Ik denk dat het gaat om het benaderen van mensen vanuit nieuwsgierigheid. Tijdens mijn werk doe ik dat automatisch, want bij cliënten ben ik benieuwd naar de hulpvraag. Maar ik moet wel écht de hulpvraag achter de hulpvraag zoeken.”

“Dat is ook cultuursensitief werken, dat je echt wil aanhoren wat iemand nou eigenlijk van je vraagt. (...) Wel heb ik het over de moeite nemen en beseffen dat je tijd nodig hebt om de ander te kunnen begrijpen.”

“Cultuursensitief werken is dan echt een must als je laagdrempelig en benaderbaar wil zijn. Dat hoort er voor mij bij, zeker als je in Enschede-Zuid werkt. Überhaupt in de gehele stad van Enschede, want het is zo’n gemêleerde stad.”¹¹⁰ (Kuryakos kerk)

Hier ligt een kans voor de gemeente om via dialoogtraining en workshops beter aan te sluiten bij de leefwereld van religieuze groepen. Hierbij is het belangrijk om als ambtenaar oog te hebben voor de ander, werkelijk te luisteren naar wat de ander eigenlijk vraagt, en te reflecteren op eigen aannames over anderen:

“Ik zou het iemand gunnen om echt te luisteren naar diegene tegenover je. Het is belangrijk om geen aannames aan te nemen. Je wil niet weten hoe vaak ik tegenkom dat wanneer mensen een Turkse naam zien, dat zij niet weten dat diegene ook Syrisch-Orthodox kan zijn. (...) Turkije als geboorteland is slechts een geografisch gegeven, het is niet per se de identiteit van iemand.”¹¹¹ (Kuryakos kerk)

Om cultuursensitief werken met succes toe te passen in de relatie tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap, zijn enkele fundamentele voorwaarden van belang. Allereerst is duurzame inzet noodzakelijk: het opbouwen van vertrouwen, wederzijds begrip en een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel vraagt tijd en continuïteit. Een tweede voorwaarde is reflectief vermogen binnen de organisatie. Ambtenaren moeten zich bewust zijn van hun eigen referentiekader, aannames en machtspositie. Tot slot vereist cultuursensitief werken openheid: de bereidheid om het eigen beleid niet als vanzelfsprekend centraal te stellen, maar te kijken hoe het aansluit bij de leefwereld van inwoners.

Vanuit deze uitgangspunten kunnen enkele praktische stappen worden gezet. Zo kunnen structurele dialoogmomenten met vertegenwoordigers van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap helpen om wederzijds begrip te vergroten en signalen vroegtijdig op te vangen. Het is daarbij cruciaal dat deze contacten niet incidenteel of projectmatig blijven, maar verankerd worden in de reguliere werkwijze. Daarnaast is het wenselijk dat ambtenaren (dialoog)trainingen volgen op het gebied van interculturele communicatie, zelfreflectie en het herkennen van culturele spanningsvelden. Ook beveelt het kerkbestuurslid van de Kuryakos kerk aan om meer te luisteren naar de uitvoering – naar wijkteams, maatschappelijk werkers of sleutelfiguren binnen de gemeenschappen – die vaak als eerste tegen communicatieproblemen of gemiste signalen aanlopen:

*“Als de uitvoering de beleidsmedewerkers voedt, dan moeten zij er beleid voor maken.”
“Laat je informeren en wees nieuwsgierig naar de uitvoering. Wat zegt de uitvoering die wel echt in de wijken werkt? Van vulnismen tot wijkcoaches. Wat zeggen zij wat ze tegenkomen in de wijk?”¹¹² (Kuryakos kerk)*

Dit alles vraagt niet om een terugkeer naar minderhedenbeleid. Het uitgangspunt blijft dat alle inwoners gelijk behandeld worden. Er bestaat ook de compenserende neutraliteit als extra ondersteuning voor minderheden in een problematische positie. Oog hebben voor verschillen in bijvoorbeeld religieuze beleving, in taal en in sociale netwerken, is juist een voorwaarde om beleid eerlijk en effectief uit te voeren. Cultuursensitief werken biedt hierbij geen pasklare oplossing, maar wél een waardevol denkkader. Het helpt ambtenaren om samenwerking te benaderen vanuit nieuwsgierigheid, respect en gelijkwaardigheid, ook wanneer culturele

¹¹⁰ Interviewtranscript kerkbestuurslid Kuryakos kerk

¹¹¹ Interviewtranscript kerkbestuurslid Kuryakos kerk

¹¹² Interviewtranscript kerkbestuurslid Kuryakos kerk

verschillen complex of onwennig aanvoelen. In die zin biedt cultuursensitief werken geen eindpunt, maar een uitnodiging tot voortdurende dialoog.

5. Conclusie en aanbevelingen

Deze scriptie onderzocht de centrale vraag: Hoe beïnvloedt de seculiere benadering van de gemeente Enschede de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid, en welke rol speelt cultuursensitief werken hierin? Door middel van literatuuronderzoek en een kwalitatieve casestudy is geprobeerd om inzicht te krijgen in spanningen én mogelijkheden in deze lokale samenwerking.

Allereerst is in het theoretisch hoofdstuk uiteengezet hoe seculariteit en de verhouding tussen religie en de overheid kunnen worden begrepen. José Casanova, Charles Taylor en Jürgen Habermas bieden elk een waardevol kader om deze relatie te analyseren. Casanova benadrukt het onderscheid tussen het seculiere, secularisme en secularisatie. Taylor beschrijft hoe geloven is getransformeerd tot één van de vele opties in een gesecculariseerde samenleving. Habermas pleit voor een post-seculiere samenleving waarin seculiere en religieuze burgers wederzijds begrip ontwikkelen en samen verantwoordelijkheid dragen voor het publieke debat. Al deze inzichten vormen de conceptuele basis voor het analyseren van de casus in Enschede.

Het tweede deel van de scriptie ging in op de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. De interviews lieten zien dat beide partijen het contact belangrijk vinden en zich inzetten voor dialoog. Toch blijkt de samenwerking soms weerbarstig. Gemeentebambtenaren streven naar een gelijkheidsprincipe en uniforme voorzieningen, wat vanuit seculier beleid begrijpelijk is. Tegelijkertijd voelen kerkelijke vertegenwoordigers van de gemeenschap zich soms niet voldoende erkend in hun culturele en religieuze behoeften, bijvoorbeeld op het gebied van eigen ouderenzorg of taalonderwijs. De spanning tussen formele neutraliteit enerzijds, en de roep om erkenning anderzijds, vormt een terugkerend knelpunt. Tegelijk zijn er positieve signalen: betrokken contactpersonen, bereidheid tot gesprek en een gedeeld verlangen naar versterking van de samenwerking.

In het derde deel is onderzocht hoe cultuursensitief werken kan bijdragen aan meer wederzijds begrip. Inzichten uit de literatuur tonen aan dat cultuursensitiviteit niet per se betekent dat alle wensen worden ingewilligd, maar dat het gaat om het serieus nemen van de leefwereld van de ander. Wanneer gemeenten openstaan voor de verhalen, waarden en achtergronden van religieuze gemeenschappen, en tegelijk helder blijven over hun eigen kaders, ontstaat ruimte voor een dialoog die verder gaat dan beleidsmatige procedures. Die houding vraagt om nieuwsgierigheid, transparantie, en vooral: gelijkwaardigheid.

Aan het begin van dit onderzoek ging ik ervan uit dat de seculiere benadering van de gemeente Enschede een fundamentele barrière zou vormen in de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap. Ik verwachtte dat de formele scheiding tussen kerk en staat, en het streven naar neutraliteit, het lastig zouden maken om religieuze behoeften een plek te geven binnen gemeentelijk beleid. Wat ik echter heb vastgesteld, is dat deze spanning weliswaar reëel is, maar niet onvermijdelijk. De interviews en literatuur laten zien dat neutraliteit en samenwerking met een religieuze partij geen tegenstelling hoeven te vormen, mits er sprake is van onderling vertrouwen, actieve dialoog en de bereidheid om elkaars logica te begrijpen. Mijn onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de gemeente en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap elk werken vanuit een ander referentiekader. De geïnterviewde ambtenaren spreken over regelgeving, gelijkheid en neutraliteit; de gemeenschap op zorg voor elkaar, gedeelde religieuze identiteit en continuïteit van tradities. Deze botsing van logica's veroorzaakt misverstanden en scheve verwachtingen. Als onderzoeker vond ik het opvallend hoe vaak dit wederzijds onbegrip in het verleden tot stilgevallen samenwerkingen heeft geleid, ondanks de goede intenties aan beide kanten. Wat mij tijdens dit onderzoek ook opviel, is dat beide partijen de relatie oprecht belangrijk vinden. Zowel de gemeentebambtenaren als de kerkelijke vertegenwoordigers willen

samenwerken – ze zoeken alleen nog naar hoe ze dit kunnen aanpakken. Dat biedt hoop. Het erkennen van deze gedeelde intentie is in mijn ogen een belangrijke eerste stap.

Juist in dit spanningsveld zie ik cultuursensitief werken als een veelbelovende benadering. Niet als kant-en-klare oplossing, maar als praktische vertaling van theoretische inzichten in de relatie tussen religie en seculariteit. Waar denkers als Casanova, Taylor en Habermas abstracte kaders aanreiken, biedt cultuursensitief werken een concreet handelingsperspectief. Het overstijgt het beleidsmatige discours door ambtenaren handvatten te geven om met nieuwsgierigheid en respect het gesprek aan te gaan met religieuze minderheden. Mijn analyse leert dat cultuursensitief werken helpt om neutraliteit niet te verwarren met onverschilligheid. Integendeel: juist door verschillen te erkennen binnen een gelijkwaardige relatie, kan een gemeente recht doen aan zowel haar seculiere opdracht als de pluraliteit van haar samenleving. De casus Enschede laat zien dat hier nog winst te behalen valt. De gemeente laat kansen liggen als zij geen verdere middelen inzet om communicatie te verbeteren en elkaars waarden en belangen beter te begrijpen. Investeren in wederzijds begrip is geen extraatje, maar een voorwaarde voor duurzame samenwerking.

Daarmee beantwoord ik de hoofdvraag als volgt: de seculiere benadering van de gemeente Enschede vormt een belangrijk uitgangspunt voor gelijkheid, maar begrenst soms het zicht op wat religieuze gemeenschappen werkelijk nodig hebben. Cultuursensitief werken biedt hier een brug: het helpt om neutraliteit te combineren met erkenning van diversiteit, en zo de kloof tussen beleid en beleving te overbruggen. Als onderzoeker ben ik ervan overtuigd dat juist in deze combinatie – van formele gelijkheid en menselijk contact – de sleutel ligt tot een toekomstbestendige samenwerking.

Hoewel dit onderzoek zich heeft gefocust op de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid, reikt de thematiek verder dan deze specifieke context. De vraag hoe een seculiere overheid omgaat met religieuze minderheden is een actuele uitdaging voor veel Nederlandse gemeenten, zeker in een samenleving die steeds meer divers wordt. De ervaringen uit Enschede laten zien dat een eenduidige benadering, gestoeld op abstracte neutraliteit of formele gelijkheid, in de praktijk kan botsen met de leefwereld van religieuze gemeenschappen. Daarom biedt deze casus ook handvatten voor andere gemeenten in Nederland die soortgelijke vraagstukken tegenkomen. Of het nu gaat om islamitische organisaties, hindoegemeenschappen, of andere religieuze minderheden: de oproep tot cultuursensitief werken, structurele dialoog en wederkerige samenwerking geldt breder. Het laat zien dat beleid niet alleen juridisch houdbaar moet zijn, maar ook maatschappelijk invoelbaar. Deze scriptie bepleit dan ook dat gemeenten zich niet laten afschrikken door de complexiteit van religie in het publieke domein, maar juist investeren in kennis, contact en wederzijds begrip. Juist daar ligt de kans tot een inclusieve samenleving waarin ruimte is voor verschil, zonder dat gedeelde kaders worden losgelaten. Het is precies in die balans dat de kracht van lokaal bestuur zichtbaar kan worden, en dat samenwerking met religieuze gemeenschappen niet slechts een uitdaging vormt, maar ook een kans.

5.1 Aanbevelingen

Uit deze studie blijkt dat de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid zich kenmerkt door goede intenties, maar ook door structurele uitdagingen. Om deze samenwerking in de toekomst te versterken, is het van belang dat cultuursensitief werken een stevigere plek krijgt binnen het gemeentelijk denken en handelen. Allereerst vraagt dit om structurele verankering van cultuursensitief werken in beleid. Wat nu vooral afhankelijk is van individuele inzet of persoonlijke affiniteit van ambtenaren, zou ingebed moeten worden in de bredere beleidskaders van de gemeente. Dit kan bijvoorbeeld

door cultuursensitief werken expliciet op te nemen binnen het sociaal domein, wijkgericht werken of diversiteitsbeleid. Daarmee wordt voorkomen dat deze werkwijze slechts incidenteel of projectmatig wordt toegepast. Daarnaast is het cruciaal om te investeren in de deskundigheid van ambtenaren, zowel op beleidsniveau als in de uitvoering. Dit betekent dat er ruimte moet komen voor trainingen en reflectiemomenten, waarin ambtenaren zich kunnen verdiepen in religieuze en culturele achtergronden van groepen in hun stad. Niet alleen om kennis te vergroten, maar ook om stil te staan bij het eigen referentiekader en de invloed daarvan op besluitvorming. Een derde aanbeveling is om te werken aan structureel en wederkerig contact met religieuze gemeenschappen. Contact moet niet beperkt blijven tot formele overleggen of aanvraagprocedures, maar zou ingebed moeten zijn in langdurige relaties. Jaarlijkse dialoogmomenten, informele ontmoetingen en de inzet van vaste contactpersonen kunnen bijdragen aan het opbouwen van vertrouwen en wederzijds begrip.

Verder is het wenselijk dat de gemeente zich niet uitsluitend richt op formele vertegenwoordigers van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap, zoals kerkbesturen, maar ook actief op zoek gaat naar andere stemmen binnen de gemeenschap. Denk aan jongeren, vrouwen, of Syrisch-Orthodoxen die zich minder verbonden voelen met de kerk, maar wél onderdeel zijn van de gemeenschap. Zo ontstaat een completer beeld van de behoeften, zorgen en ambities die binnen de gemeenschap leven. Tot slot pleit deze scriptie voor meer ruimte voor maatwerk binnen beleidskaders. De gemeente hoeft haar neutraliteit of rechtsstatelijke principes niet los te laten, maar kan binnen bestaande regels wel degelijk zoeken naar oplossingen die recht doen aan de specifieke situatie van minderheden. Maatwerk hoeft geen voorrang te betekenen, maar kan wel helpen om tot meer gelijkwaardige kansen te komen. Deze aanbevelingen nodigen uit tot een langetermijnvisie waarin diversiteit niet wordt gezien als een beleidsprobleem, maar als een rijkdom die vraagt om aandacht, zorgvuldigheid en structurele betrokkenheid.

5.2 Richting vervolgonderzoek

De scriptie biedt waardevolle inzichten in de samenwerking tussen een seculiere overheid en een religieuze minderheid, maar roept tegelijkertijd ook nieuwe vragen op die vervolgonderzoek verdienen. Zo is gedurende dit onderzoek gesproken met vertegenwoordigers van de Syrisch-Orthodoxe kerkbesturen. Hoewel zij zichzelf zien als spreekbuis van de gemeenschap, blijft de vraag in hoeverre zij daadwerkelijk het hele palet aan stemmen binnen de gemeenschap van 11.000 leden vertegenwoordigen. Verdere studie zou zich kunnen richten op de bredere achterban: hoe kijken ‘gewone’ leden van de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap aan tegen de relatie met de gemeente? Voelen zij zich gerepresenteerd door de kerkelijke structuren, of leeft er juist een behoefte aan andere vormen van vertegenwoordiging? Bijzonder relevant hierbij is de positie van jongeren. Zij zijn opgegroeid in Nederland, bewegen zich vaak tussen twee werelden, en hebben mogelijk andere ideeën over integratie, religie en burgerschap dan hun ouders of grootouders. Een verdiepend onderzoek naar hun perspectieven zou waardevol zijn om te begrijpen hoe de gemeenschap zich op langere termijn ontwikkelt, en hoe het gemeentelijk beleid daarop kan inspelen.

Daarnaast kan toekomstig onderzoek zich verbreden naar andere steden met vergelijkbare uitdagingen. Hoe verhouden andere gemeenten zich tot religieuze gemeenschappen met een sterk georganiseerde achterban? In hoeverre worden daar cultuursensitieve benaderingen toegepast? Vergelijkende casestudies kunnen niet alleen inzicht geven in verschillen en overeenkomsten, maar ook in de mogelijkheden tot landelijke beleidsafstemming.

Tot slot is het raadzaam om de effecten van cultuursensitief beleid op langere termijn te bestuderen. Wat verandert er wanneer gemeenten structureel investeren in cultuursensitieve training, interne reflectie en duurzame relaties met religieuze gemeenschappen? Zulke

evaluatieve studies kunnen een brug slaan tussen beleidsvoornemens en daadwerkelijke praktijkverbetering.

6. Reflectie

Terugkijkend op het onderzoeksproces ben ik tevreden over de manier waarop ik dit semester heb aangepakt en welke stappen ik heb gezet om mijn hoofdvraag te beantwoorden. De keuzes voor een kwalitatieve casestudy en de toepassing van de gefundeerde theoriebenadering hebben goed uitgepakt: door de samenwerking tussen de gemeente Enschede en de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap in Stadsdeel Zuid centraal te stellen, kon ik zowel de praktijk als de theorie diepgaand verkennen. De combinatie van literatuuronderzoek en semigestructureerde interviews met betrokken ambtenaren en kerkbestuursleden heeft veel waardevolle inzichten opgeleverd. Ik heb geleerd hoe theoretische concepten zoals seculariteit en cultuursensitiviteit kunnen terugkeren in concrete lokale spanningen of juist kansen.

De organisatie van het onderzoeksproces verliep goed. Het opzetten en inplannen van de interviews verliep soepel. Respondenten waren nieuwsgierig en bereid om mee te werken, wat mede te danken was aan de zorgvuldige voorbereiding, duidelijke communicatie en het opstellen van gerichte vragenlijsten. Ook het transcriberen en coderen van de interviews heb ik met aandacht gedaan, waardoor ik een solide basis had voor mijn analyse.

Tegelijkertijd zijn er ook punten die ik anders of beter had kunnen aanpakken. Een belangrijk aandachtspunt is de eenzijdigheid van mijn perspectief: ik heb uitsluitend gesproken met kerkbestuursleden van de Kuryakos kerk en de Sint Petrus en Paulus kerk als dé vertegenwoordigers van de gemeenschap. Daardoor blijft de visie van andere leden – bijvoorbeeld jongeren of minder gelovige Syrisch-Orthodoxen – onderbelicht. Het zou interessant zijn geweest om te verkennen of zij zich even sterk vertegenwoordigd voelen door het kerkbestuur, en hoe zij tegen thema's als eigen voorzieningen en religieuze identiteit aankijken. Daarnaast realiseer ik me dat ik het lastig vond om als onderzoeker neutraal te blijven gedurende het onderzoek. Tijdens interviews merkte ik dat ik soms de neiging had om meer begrip te tonen voor de één dan voor de ander. Deze ervaring heeft me bewuster gemaakt van het belang van reflexiviteit: het voortdurend kritisch bevragen van je eigen aannames en houding. Vandaar dat ik vanuit eigen interesse heb besloten het concept cultuursensitief werken mee te nemen in deze scriptie.

Al met al kijk ik terug op een leerzaam en waardevol proces waarin ik me heb ontwikkeld als onderzoeker, zowel inhoudelijk als methodologisch. Dit onderzoek heeft me niet alleen meer inzicht gegeven in bestuurlijke samenwerking met religieuze gemeenschappen, maar ook in mijn eigen rol in het creëren van betekenisvolle kennis.

7. Bijlagen

7.1 Bijlagenlijst

Bijlage 1: Literatuurlijst

Bijlage 2: Topiclijst

Bijlage 3: Interviewvragen ambtenaren

Bijlage 4: Interviewvragen kerkbesturen

Bijlage 5: Codes Atlas.ti

Bijlage 1: Literatuurlijst

Artikel 1 Grondwet.

Artikel 6 Grondwet.

Butler, Judith, Jürgen Habermas, Charles Taylor en Cornel West. *De kracht van religie in de openbare sfeer: Geredigeerd door en met een inleiding van Eduardo Mendieta en Jonathan VanAntwerpen*. Klement/Pelckmans, 2014.

Casanova, José. "The Secular and Secularisms." *Social research: an international quarterly of political and social science* 76, n. 4 (2009): 1049-1066. <https://doi.org/10.1353/sor.2009.0064>.

CBS. "Hoeveel mensen wonen in mijn gemeente?" Inwoners per gemeente. Effectief sinds 22 november 2024. Geraadpleegd op 29 april 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/regionaal/inwoners>.

De Hart, Joep, Pepijn van Houwelingen en Willem Huijnk. *Religie in een pluriforme samenleving: Diversiteit en verandering in beeld. Deel 3: Buiten kerk en moskee*. SCP, 2022.

Foronda, Cynthia, Diana-Lyn Baptiste, Kevin Ousman en Maren Reinholdt. "Cultural Humility: A Concept Analysis." *Journal of Transcultural Nursing* 27, n. 3 (2016): 210-217. <https://doi.org/10.1177/1043659615592677>.

Foronda, Cynthia, Diana-Lyn Baptiste, Teresa Pfaff, e.a. "Cultural Competency and Cultural Humility in Simulation-Based Education: An Integrative Review." *Clinical Simulation in Nursing* 15 (2018): 42-60. <https://doi.org/10.1016/j.ecns.2017.09.006>.

Gemeente Enschede. "Internationale samenwerking." Geraadpleegd op 29 april 2025. <https://www.enschede.nl/internationale-samenwerking>.

Goorts, Inge, en Roshnie Kolste. *Cultuursensitief werken: Wat vraagt cultuursensitief werken van jou?* Pharos, 2023.

Hoogerwerf, Andries, en Michiel Herweijer. *Overheidsbeleid: Een inleiding in de beleidswetenschap*. Wolters Kluwer Nederland, 2014.

Kasselstrand, Isabella. "Secularism in Relation to Secularity and Secularization: A Commentary on Berlinerblau's Secularism: The Basics." *Secular Studies* 5, n. 1 (2023): 29-32. <https://doi.org/10.1163/25892525-bja10040>.

Loobuyck, Patrick. "Habermas over religie in een postseculiere samenleving." *Filosofie (Antwerpen)* 20, n. 5 (2010): 5-10. <http://hdl.handle.net/1854/LU-1073745>.

Murre-van den Berg. "Religieuze en etnische identiteit van Syrisch-Orthodoxen uit Turkije en Syrië in Nederland." In *Godsdienstvrijheid en de religieuze identiteit van joden, christenen en moslims*, geschreven door J. Frishman, K.D. Jenner en G.A. Wiegers. Vbk Media, 2000.

Okafor, Stephanie, Caroline van Slobbe, Saskia Duijs, Hanneke Felten en Petra Verdonk. *“Professionaliteit te allen tijde”*: Kwalitatief onderzoek naar de meerwaarde van inclusieve en cultuursensitieve langdurige zorg. Amsterdam UMC en Movisie, 2024.

Pels, Trees. *Wat zijn, gezien de scheiding tussen kerk en staat, de marges voor contact tussen gemeenten en religieuze organisaties?* Verwey-Jonker Instituut, 2019.

Pierik, Roland, en Wibren van der Burg. “What Is Neutrality?” *Ratio Juris* 27, n. 4 (2014): 496-515. <https://doi.org/10.1111/raju.12057>.

Risbo. *Tweeluik religie en publieke domein*. BZK en VNG, 2019.

Scheer, Monique, Birgitte Schepelern Johansen en Nadia Fadil. *Secular Bodies, Affects and Emotions: European Configurations*. Bloomsbury Academic, 2020.

Schukkink, Jan. *De Suryoye: een verborgen gemeenschap*. Schukkink, 2003.

Schukkink, Jan. “Van Eufraat en Tigris naar Regge en Dinkel.” In *De Assyriërs – van Nineveh naar Enschede*, geschreven door Svante Lundgren, vertaald door Kees den Biesen. AJN Press, 2019.

Svante Lundgren. *De Assyriërs – van Nineveh naar Enschede*. Vertaald door Kees den Biesen. Nineveh Press, 2016.

Taylor, Charles. *A Secular Age*. The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

Van Bijsterveld, Sophie. “Scheiding van kerk en staat: een klassieke norm in een moderne tijd.” In *Geloven in het publieke domein: Verkenningen van een dubbele transformatie*, W.B.H.J. van de Donk, A.P. Jonkers, G.J. Kronjee en R.J.J.M. Plum. Amsterdam University Press, 2006.

Van der Burg, Wibren. *Het ideaal van de neutrale staat: Inclusieve, exclusieve en compenserende visies op godsdienst en cultuur*. Boom Juridische uitgevers, 2009.

Welton, Michael R. “Habermas and the Meaning of the Post-Secular Society: Complementary Learning Processes.” *International Journal of Adult Vocational Education and Technology* 5, n. 4 (2014): 57-69. <https://doi.org/10.4018/ijavet.2014100104>.

Bijlage 2: Topicijst

Wie wil ik interviewen?

- Ambtenaren gemeente Enschede (zowel beleidsambtenaren als het Stadsdeelmanagement)
- Lid/leden van het kerkbestuur van de Kuryakos kerk
- Lid/leden van het kerkbestuur van de Sint Petrus en Paulus kerk

Onderwerpen:

- Hoe wordt de samenwerking **ervaren**?
- Wat is de **rol van de kerk** binnen de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap?
- Waarom heeft de gemeenschap de wens voor **eigen voorzieningen**?
- Wat wordt verstaan onder '**begripvol samenleven**'?
- Speelt **seculariteit** mee in hoe de gemeente de gemeenschap benadert?
- Hoe **zien** beide partijen elkaar?
- Hoe kijken de gemeente en de kerkbesturen naar **de toekomst**?

Bijlage 3: Interviewvragen ambtenaren

Kunt u iets vertellen over uw functie en betrokkenheid bij de samenwerking met de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap?

Hoe ervaart u de samenwerking?

Hoelang speelt het knelpunt van de wens van de gemeenschap voor eigen voorzieningen?

Hoe ervaart de gemeente de wens van de kerkbesturen voor eigen voorzieningen?

Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van zulke voorzieningen?

Hoe verhoudt dit zich tot het gemeentelijke uitgangspunt van ‘begripvol samenleven’?

Wat verstaat u onder de term ‘gesloten gemeenschappen’?

Waarom wordt de Suryoye gemeenschap als gesloten gezien, denkt u?

Heeft dit beeld invloed op hoe de gemeente de gemeenschap benaderd?

Hoe kijkt u naar het idee van een ‘seculiere overheid’ met betrekking tot religieuze gemeenschappen zoals de Syrisch-Orthodoxen?

Wat zou de gemeente volgens u anders kunnen doen om de samenwerking effectiever te laten verlopen, zowel op korte als lange termijn?

Wat zou u graag van de gemeenschap zien op korte en lange termijn om de samenwerking te bevorderen?

Hoe kan meer draagvlak worden gecreëerd voor initiatieven om de samenwerking te versterken?

Bijlage 4: Interviewvragen kerkbesturen

Kunt u iets beschrijven over uw functie en betrokkenheid binnen de kerk?

Kunt u wat vertellen over de rol en verantwoordelijkheden van de kerk binnen de gemeenschap?

Hoe worden besluiten binnen het kerkbestuur genomen? Wordt de hele gemeenschap hierin meegenomen?

Welke sociale en religieuze activiteiten vervult de kerk binnen de gemeenschap?
Wat zijn belangrijke normen en waarden voor jullie?

In hoeverre ziet u het kerkbestuur als vertegenwoordiger van de gehele gemeenschap naar de buitenwereld?

Kunt u iets vertellen over uw functie en betrokkenheid bij de samenwerking met de gemeente Enschede?

Hoe ervaart u de samenwerking?

De gemeenschap heeft behoefte aan eigen voorzieningen. Waarom is dit belangrijk volgens u?

Hoe kijkt u met dit in gedachten naar de gemeentelijke visie van ‘begripvol samenleven’?

Welke uitdagingen ondervindt u in het contact met de gemeente over deze voorzieningen?

Welke beelden leven er binnen de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap over de gemeentelijke overheid?

Wat zou de gemeente volgens u kunnen doen om de samenwerking te versterken?

Wat adviseert u aan de gemeente om te ondernemen in de toekomst?

Bijlage 5: Codes Atlas.ti

Gemeentelijk perspectief

Codegroep	Code
Ervaring van de samenwerking	Goed contact (4) Niet altijd eens (3) Kerkbesturen weten de gemeente te vinden (2) Gemeente moet iets vóór hen doen (12) Relatie van twee gelijkwaardige partijen (2) Contact strandt (2)
Rol van de kerk binnen de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap	Kerk als dé vertegenwoordiger van de hele gemeenschap (7) Weten niet of het écht zo is (4) Verantwoording aan de kerk (3) Kerk heeft mogelijk minder invloed (3) Individueen zijn ook belangrijke gesprekspartners (5) Is de derde generatie minder religieus? (3) Kerk staat altijd klaar voor haar leden (1)
Eigen wensen en behoeften	Algemene voorzieningen (2) Geen specifieke eigen voorzieningen (8) Voorzieningen op eigen gelegenheid (2)
‘Begripvol samenleven’	Begrip voor de behoefte aan eigen voorzieningen (13) Alle culturen moeten begripvol met elkaar samenleven (4) Eigen achtergrond die wij niet hebben meegemaakt (2) Wat kan wel, en wat kan niet? (7) Ontstaan van eilandjes (2) Begrip betekent niet hetzelfde als ‘ja’ (2) Anderen niet tekort doen (3)
Seculariteit	Gemeente is onpartijdig (2) Gelijke behandeling (5) Geen voorkeursbehandeling (3) Syrisch-Orthodoxen weten geen raad met Nederlandse seculariteit (2) Sta open voor seculariteit (1) Gemeente is niet gewend om met een religieuze partner te onderhandelen (1) De kerk houdt politiek en geloof gescheiden (1) Toetsen aan regelgeving (6) Ongeacht cultuur of religie (3)
Geslotenheid van de Suryoye	Niet gesloten (6) Eigen cultuur en achtergrond (2) Voorzieningen gericht op hun eigen (1) Interne blik (4) Vooroordelen (1) Gevoel van veiligheid (1) Zelf probleemoplossend (4) Kracht in geslotenheid (3) Opkomen voor eigen belangen (3) Saamhorigheid (3) Initiatieven om in verbinding te blijven met anderen (5) Polarisering doorbreken (2)

	<p>Treedt naar buiten (4) Uitstekend geïntegreerd (2) Nauw contact (1) Centraal ego (1) Macht (2) Alle culturen hebben een gesloten deel (4)</p>
Kennis over de gemeenschap	<p>Verplaatsen in de Suryoye (3) Verdiepen in de Suryoye (5) Aandacht besteden (1) Eigen initiatief (2) Training of workshop (2) Elkaar leren kennen (3) Nieuwsgierig zijn (5)</p>
Kansen voor verbetering	<p>In gesprek blijven (8) Elkaar begrijpen (3) Openstellen (2) Gemeente moet duidelijker zijn (3) Gemeente moet sneller reageren (1) Elkaar ontmoeten (1) Samen een passende oplossing zoeken (2) Suryoye moeten zelf met initiatief komen (2) Gemeente moet afwegingen maken (1) Verbinding maken (1) Suryoye moeten onderdeel zijn van de samenleving (1)</p>

Kerkelijk perspectief

Codegroep	Code
Ervaring van de samenwerking	<p>Prettig contact (6) Contact wordt minder (3) Afspraken met ambtenaren (6) Contact moet meer worden (2) Kerkbesturen zijn toegankelijk (2) Kerkbesturen nemen de eerste stap (3) Laat vaker je gezicht zien (1) Blijf in contact met zo'n grote gemeenschap (1) Kerkbesturen weten de gemeente te vinden (1)</p>
Rol van de kerk binnen de Syrisch-Orthodoxe gemeenschap	<p>Vrijwilligerswerk (5) Belangrijke rol (2) De kerk bindt mensen (2) Sociale functie (2) Ontmoeting (1) De kerk is de identiteit (2) Vertegenwoordiging van de gemeenschap in Stadsdeel Zuid (2)</p>
Eigen wensen en behoefte	<p>Ouderenzorg door eigen mensen die de eigen taal spreken (6) Gevoel van veiligheid (1) Subsidie om ouderenappartementen te bouwen (1) Ouderen zijn afhankelijk van de eigen mensen (1) Ontlasting voor de gemeente (2) Vrijwillige leraren die kinderen onderwijzen (1) Subsidie om leraren aan te stellen (1)</p>

Identiteit	<p>Behoud van eigen taal, het <i>Suryoyo</i> (8)</p> <p>Suryoye hebben geen eigen land (4)</p> <p>We hebben ons geloof (1)</p> <p>Vasthouden aan de eigen achtergrond (6)</p> <p>Identiteit vervaagt (1)</p> <p>Balans tussen eigen identiteit en goede integratie (2)</p>
'Begripvol samenleven'	<p>Suryoye zonderen zich niet af (3)</p> <p>Er zijn voor de mensen (1)</p> <p>Gemeente moet faciliteren (1)</p> <p>Als je de achtergrond kent, dan begrijp je de wens (1)</p> <p>Uitstekend geïntegreerd (1)</p> <p>Niemand behoort tot één club (1)</p> <p>Iedereen heeft andere interesses (1)</p> <p>Begrip hebben voor elkaar (1)</p> <p>Voor eigen voorzieningen is geen ruimte (1)</p> <p>Een kader waar iedereen in moet passen (1)</p> <p>Geen begrip voor mensen die buiten het kader vallen (1)</p> <p>Niet tolerant (1)</p> <p>Vrijheid (2)</p>
Seculariteit	<p>Iedereen is gelijk (2)</p> <p>Inclusief beleid (1)</p> <p>Iedereen heeft bepaalde normen en waarden (2)</p>
Kansen voor verbetering	<p>Zoeken naar wederzijds begrip (2)</p> <p>Meer en beter communiceren (6)</p> <p>Wat zijn beweegredenen? (2)</p> <p>Kennis vergaren (5)</p> <p>Steun (1)</p> <p>Luisteren (7)</p> <p>Nieuwsgierig zijn (6)</p> <p>Betrokken gemeente (6)</p> <p>Cultuursensitief werken (1)</p> <p>Moeite doen en tijd nemen (3)</p>